

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1895. Första Kammaren. N:o 25.

Torsdagen den 25 april.

Kammaren sammanträdde kl. 7 e. m.

Justerades protokollet för den 18 i denna månad.

Föredrogs, men bordlades å nyo på flere ledamöters begäran följande, under gårdagen bordlagda ärenden, nemligen statsutskottets utlåtanden n:is 10 a samt 56—63, bankoutskottets utlåtande n:o 11 äfvensom lagutskottets utlåtanden n:is 35 och 38—40.

Föredrogs å nyo och företogs punktvis till afgörande sammansatta stats- och lagutskottets den 20 och 23 innevarande månad bordlagda utlåtande n:o 4, i anledning af Kongl. Maj:ts till Riksdagen gjorda framställningar dels angående godkännande af grunder för blindundervisningens ordnande, dels ock om anslag till förskola för blindas i Vexjö samt till uppförande af en byggnad för förskola för blindas å Tomtebodas m. m.

Mom. a).

Herr statsrådet Gilljam: Det ärende, som här föreligger till Riksdagens behandling på grund af en Kongl. Maj:ts proposition, hör i och för sig ingalunda till de svåraste, men det är icke dess mindre ett synnerligen viktigt ärende, såsom utgörande en länk, om också icke den sista, i en lång rad af åtgärder, som Konung och Riksdag under snart 50 år fullföljt, nemligen att bringa det derhän, att hvarje svenskt barn efter måttet af sina anlag och sin förmåga skall hafva någon bildning. Saken är icke heller ny och kommer icke på något vis öfverraskande. Det är snart 15 år, sedan den första s. k. blindkomitén afgaf sitt utlåtande i fråga om ordnandet af blindundervisningen, och denna komité behöfde då icke bygga sitt förslag på rent teoretiska grunder eller på erfarenheter från utlandet, emedan vi hade en rätt långvarig er-

*Om blind-
undervisningens ordnande.*

Om blind-
undervisnin-
gens ordnande.
(Forts.)

farenhet inom vårt eget land. Jag måste därför betrakta det som en synnerligen beklaglig omständighet, att utskottet kommit till ett för denna frågas lösning så nedslående resultat, åtminstone för tillfället.

Det hufvudargument, som utskottet anfört och af hvilket de öfriga få anses vara nästan blott konsekvenser, är den omständigheten, att, såsom utskottet säger, det funnit några af de framlagda grunderna för blindundervisningens ordnande beröra förhållanden af den natur, att de böra på den allmänna lagstiftningens väg regleras. Att döma af dessa ord skulle man i första ögonblicket kunna tänka sig, att utskottet rent af fordrade, att Kongl. Maj:t här skulle gå till väga i samma ordning, som är föreskrifven för stiftande af civillag, så att man till och med skulle behöfva höra högsta domstolen. Det underliga förhållande skulle i slikt fall inträffa, att den författning, som reglerar undervisningen för hundratusentals barn i våra vanliga folkskolor, det är en stadga; och den förordning, som reglerar undervisning för döfstumma barn — det är ungefär ett tusen sådana, som årligen åtnjuta undervisning —, är en af Kongl. Maj:t och Riksdagen utan högsta domstolens medverkan stiftad lag; men här vid blindundervisningen, der det är fråga om högst ett par hundra barn, der skulle man kräfva den strängaste formen af lagstiftning. Jag är för min del öfvertygad, att så stora fordringar har väl ändå icke utskottet velat ställa på ett förslag af ifrågavarande beskaffenhet. Det säger emellertid så mycket, att efter dess åsigt saken icke kan ordnas på det sedvanliga sättet, derigenom att Kongl. Maj:t af Riksdagen begär ett visst anslag att begagnas för ändamålet på de vilkor och efter de grunder, som Riksdagen godkänner. Nu anser jag för min del, att sådana vilkor och sådana grunder äro fullkomligt lika bindande för Kongl. Maj:t, vare sig de stå uppställda i lagparagraffform eller icke. Men antaget ock, att det måste blifva en lag, kan jag för min del icke egentligen se något hinder för att i sådant fall utskottet genom en fullständigare beredning och behandling af ärendet åtminstone sökt underlätta dess genomförande vid en kommande riksdag. Ett förslag till lag skulle hafva varit mycket lätt åstadkommet, ty jag tror verkligen icke, att det för ändamålet skulle hafva behöfts mycket mer, än att, der Kongl. Maj:t har talat om *allmänna grunder* för blindundervisningen, utskottet hade skrivit *lag* angående blindundervisningen och sedermera satt § 1, 2, 3, 4 o. s. v. öfver de moment i Kongl. Maj:ts framställning, som synts dem vara af beskaffenhet att böra hafva lagform. Dit hör naturligtvis, efter min uppfattning, i första hand bestämmelserna om den obligatoriska undervisningen och för det andra om de anslag, som från landstingens sida skulle krävas, med allt hvad till båda dessa saker hörer. Jag tänker mig deremot icke, att i en sådan lag för blindundervisningen behöfver upptagas en hel mängd detaljbestämmelser, som riktigast och bäst hafva sin plats i ett reglemente; vid vårt blindinstitut, som utgör den viktigaste delen af undervisningsanstalterna för blindundervisningen och som tillkommit i den van-

liga ordningen genom anslag, som Riksdagen på Kongl. Maj:ts framställning beviljat på vissa vilkor och med vissa allmänna bestämmelser, finnes ett dylikt af Kongl. Maj:t 1892 utfärdadt reglemente; och då efter den framlagda planen jemte institutet skulle erfordras två förskolor för blinda, af hvilka en redan är upprättad i Vexjö, der således redan en viss erfarenhet är samlad, synes för hela denna sak icke mer återstå än att i det redan befintliga reglementet för institutet införa de jemkningar och kompletteringar, som förskolorna kunna påkalla.

Jag vill för öfrigt, eftersom utskottet talat om anordningarna för döfstummeundervisningen, såsom något att här taga i betraktande, framhålla, att hvad beträffar anordningarna af blindundervisningen och döfstummeundervisningen råda mycket skiljaktiga förhållanden. Vid döfstummeundervisningen bestridas kostnaderna för undervisning, lärares aflöning, elevers underhåll och vård, lokaler, undervisningsmateriel, skolmöbler, med ett ord, allt hvad som erfordras, af distrikten; staten gör ingenting annat än lemna ett bidrag, som i allmänhet utgår med 250 kronor för hvarje barn.

Huru är det deremot med blindundervisningen, mine herrar? Må vi se efter, hur Kongl. Maj:t tänkt sig denna, och dervid tillika erinra oss, att utskottet ingenting i hufvudsak haft att anmärka mot de framställda grunderna — der bekostas undervisning, lärares aflöning, elevers underhåll, lokaler, undervisningsmateriel m. m. af staten. Landstingen skola blott betala ett visst bidrag, beräknadt till 300 kronor för hvarje barn. Man kan förstå, att det skall behövas en mycket vidlyftigare reglementering för döfstummeundervisningen under sådana förhållanden, än det behöves för blindundervisningen, der Kongl. Maj:t har allt i sin hand.

Men jag ber att ännu ett ögonblick få dröja vid det sätt, hvarpå denna döfstummelag tillkom. Det var till Kongl. Maj:ts proposition fogadt ett förslag till författning på, som jag tror, 52 §§. Hvarför var denna så vidlyftig? Jo, därför att i den förhållandena skulle ordnas mellan flera landsting, som beräknades komma att förena sig om gemensam döfstummeskola, och man vidare skulle söka åstadkomma ett någorlunda uniformt sätt för de 7 särskilda skoldistriktens sätt att sköta undervisningen. Det sammansatta stats- och lagutskott, som behandlade frågan, tog denna författning till utgångspunkt och icke allenast genomgick den fullständigt och granskade dess särskilda bestämmelser, utan gjorde till och med ett mycket väsentligt tillägg i densamma. I det framlagda förslaget till författning fans ej ett enda ord taladt om det speciella sätt, på hvilket distriktsindelningen skulle egrum. Derom fans blott ett uttalande i statsrådsprotokollet, der departementschefen i förbigående nämnde, hur han hade tänkt sig saken, men Kongl. Maj:t hade derom aldrig yttrat sig. Hvad gjorde utskottet? Jo, det gjorde helt enkelt så, att det i förslag till lag afven intog en fullständig fördelning af skoldistrikten, och på det sättet lades förslaget fram för Riksdagen. Det är möjligt, att

*Om blind-
undervisningens
ordnande.*
(Forts.)

Om blind-
undervisningens
ordnande.

(Forts.)

detta tillvägagående var litet för käckt, men ett faktum är, att det utskottet visade, att det ville medverka med Kongl. Maj:t till åvägabringande af ett förslag, som kunde framläggas för Riksdagen med utsigt att medföra ett resultat, och det resultatet vans. Erfarenheten på detta område är ännu icke så omfattande, men efter allt att döma var det ett godt resultat. Här deremot har det sammansatta utskottet varit alltför räddhågad för att taga ett enda sjelfständigt steg framåt för att derigenom möjligen underlätta frågans lösning, åtminstone vid en kommande riksdag. Utskottet har icke haft någon anmärkning mot innehållet och beskaffenheten af de allmänna grunder, som Kongl. Maj:t föreslagit Riksdagen att godkänna, utom i ett enda fall. Utskottet har nemligen förklarad, att det tycker, att den af Kongl. Maj:t föreslagna undervisningstiden af 10 år är väl lång, i synnerhet som döfstummeundervisningen blott omfattar 8 år. Det är ju en sak, om hvilken man kan tvista, och der åsigterna kunna vara skiljaktiga. Jag ber dock att få fästa uppmärksamheten på, att den första s. k. blindkomitén i sitt förslag till och med hade 11 år, men att de komiterade af 1893 föreslogo en tid af blott 10 år, och det är detta förslag, som Kongl. Maj:t upptagit. Hvarför behöfver då blindundervisningen en längre följd af år än döfstummeundervisningen? Det är ju så, att i allmänhet taget de blinda äro mycket mer mottagliga för teoretisk undervisning än de döfstumma. Det går mycket lättare att bibringa de blinda än de döfstumma kunskap. Men dessa blinda hafva från en annan synpunkt vida större svårigheter att öfvervinna än de döfstumma. De döfstumma reda sig personligen i det vanliga lifvet mycket lättare och bättre, så snart de icke behöfva meddela sig med andra. Med den blinde är det ett helt annat förhållande. Han måste för att kunna finna en nyttig verksamhet för framtiden, på hvilken han kan, åtminstone i någon mån, förvärfva sitt uppehälle och derjemte göra lifvet mera drägligt, han måste i ett praktiskt handarbete kräfva mycket långvarigare öfning under skoltiden än den, som är döfstum. Det är icke nog med att han lär sig t. ex. snickeri, korgmakeri, repslageri, borstbinderi o. s. v., utan han måste tillika förvärfva sig sådan färdighet, att han icke glömmor bort, hvad han lärt ett eller annat är sedan han kommit ut ur skolan. Det är anledningen, hvarför undervisningstiden för blinda måste vara längre än för döfstumma.

Då betänkandet är föredraget punktvis och jag nu yttrat mig om första punkten, skall jag här stanna. Jag skall icke framställa något yrkande, men visserligen vill jag uttala den åsigten, att här förefunnes goda skäl för återremiss. Det är väl sant, att det är långt lidet på riksdagen, och det är sant, att det återstår för Riksdagen mycket att göra, men jag tror, att det arbetet är förlagdt till andra utskott än det ifrågavarande, som efter hvad jag förmenar skulle med ganska måttligt arbete kunna komma fram med ett uttalande och förslag till Riksdagen, som innebure mycket bättre löfte för framtiden än det nu föreliggande utlåtandet.

Herr Billing: Liksom herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet har det sammansatta stats- och lagutskottet funnit denna fråga, som varit föremål för dess behandling, vara synnerligen viktig, och då nu herr statsrådet har betonat sitt lifliga intresse för att få densamma lyckligen genomförd, vill jag säga, att ett icke mindre intresse gjort sig gällande inom det sammansatta utskottet. Jag kan här få tillkännagifva, att inom utskottet icke af någon enda talare ett enda ord sades mot den kongl. propositionens syfte, icke ett enda ord invändes mot att göra blindundervisningen obligatorisk och att taga konsekvenserna af ett sådant beslut. Inom utskottet har således visst icke fattats intresse för denna sak, och det förekommer mig, som om intrycket af utskottets betänkande icke borde vara mycket nedslående, då af detsamma framgår, att fråga endast kan vara om uppskof för ett år. Utskottet har i den föredragna punkten uttryckligen anhallit, att Kongl. Maj:t för nästkommande Riksdag ville framlägga denna lag, som nu herr statsrådet sjelf sagt bör vara mycket lätt åstadkommen. Mot utskottet tyckes mig därför, som om i detta hänseende icke någon förebräelse skäligen kunde göras.

Om blind-
undervisningens
ordnande.
(Forts.)

Herr statsrådet har förebrått utskottet, att icke utskottet sjelft tagit sig före att förvandla de af Kongl. Maj:t föreslagna grunder till lagparagrafer, och fäste uppmärksamheten på huru som ett föregående sammansatt stats- och lagutskott vid 1889 års riksdag varit betydligt djerfvare, då det icke blott dristat sig till att skrifva ordet lag öfver de af Kongl. Maj:t föreslagna paragrafer, utan äfven sjelf författat en ny paragraf. Herr statsrådet sade sjelf, att det utskottet var något djerft. Det kan ju vara möjligt, att detta års utskott varit något för litet djerft eller — för att nyttja ett vackrare uttryck — att vi varit anspråkslösa. Herrarne kanske icke tro det, men i vissa fall äro vi det. åtminstone får jag för min del bekänna, att jag icke vill vara med om att i ett utskott skrifva lag. Jag har lärt af egen erfarenhet och af de debatter jag åhört i riksdagen rörande lagparagrafer, att det är icke någon småsak att skrifva lagar, äfven om det endast är fråga om lagstumpar. Jag kan försäkra, att det verkligen varit fruktan för att gifva sig in på att skrifva lag, som afhållit mängen från att yrka, att *vi* i utskottet skulle af Kongl. Maj:ts grunder göra en lag.

Mig förekommer det, som om det uppskof, som är i fråga, hade mycket liten skada med sig, då det icke är fråga om i ringaste mån olika meningar mellan Kongl. Maj:t och utskottet, utan utskottet har gillat alla af Kongl. Maj:t framlagda grunder och endast i afseende på en liten detalj uttalat sina betänkligheter. Äfven i fråga härom uttrycker sig utskottet alldeles icke bestämdt och positivt, utan hemställer helt ödmjukt till förnyad pröfning, huruvida icke undervisningstiden kunde inskränkas från 10 år till 8 år. Nu har herr statsrådet anført skäl, hvarför det bör vara 10 år, och för min del skall jag icke bestrida detta. För egen del har jag icke någonting att invända mot, att det är 10 år, men

Om blind-
undervisnin-
gens ordnande.
(Forts.)

inom utskottet tänkte man på de stora kostnader, som skulle följa deraf, och man ansåg skäligt att företaga till förnyad pröfning, om icke undervisningen kunde inskränkas från 10 till 8 år. Det är visserligen sant, att de blinda barnen behöfva längre tid än de döfstumma för att lära sig ett praktiskt yrke, men å andra sidan behöfva de blinda barnen kortare tid för att inhemta den teoretiska undervisningen. Men om den saken vill jag icke tvista.

Hvarför har utskottet kommit till den hemställan, som här föreligger? Herrarne se lätteligen hvad skälet är. Det är den gamla frågan om gränsen mellan Konungens administrativa magt och Riksdagens myndighet. Det är ju en fråga, som, när helst man snuddar vid den, alltid framkallar vissa önsknningar och fordringar. Huru man än må ställa sig till den, man må vara aldrig så konungsk, får man ändå medgifva, att detta kapitel om förhållandet mellan dessa två magter icke är så ordnad, som kunde vara betingadt af sjelfva sakens väsende, att å ena sidan Kongl. Maj:t är bunden af Riksdagen i en mängd småsaker, der det är rent af orimligt, att han skall behöfva höra Riksdagen, och att å andra sidan det finnes stora områden, der Konungens magt är större, än de gamla grundlagarna någonsin tänkt sig. Jag tror därför icke det är riktigt af ett utskott, då det har att i första hand behandla frågor, som röra sig om så ömtåliga spörsmål, att ställa sig på en abstrakt ståndpunkt och alltid säga nej, när Riksdagen begär att på ett sjelfständigt sätt få vara med och bestämma och ordna. När ett spörsmål af denna natur kommer upp, gäller för en hvar att undersöka, huruvida det kan vara något berättigadt i Riksdagens fordran att vara med och stifta lag i en sak, som hittills varit enbart lagd under Konungs ekonomiska lagstiftning. Och när jag stälde den frågan på mig, huruvida denna fordran i detta fall var befogad eller icke, kunde jag omöjligjen fördölja för mig, att denna fordran var befogad, och jag behöfver icke till stöd för denna min uppfattning gå längre tillbaka än till en erinran om döfstummelagen. Herr statsrådet har alldeles rätt, att döfstummelagen griper mycket vidare omkring och går djupare ned, och därför var det realiter större skäl för Riksdagen att hålla på den fordran, att stadgan för döfstummeundervisning skulle hafva form af lag. Om man medgifver detta, må man å andra sidan äfven medgifva, att principskilnaden icke är så stor, kanske icke någon, ty äfven här i fråga om blindundervisningen beröras i vissa delar bestämdt sådana områden, som Riksdagen mången gång har velat häfda såsom sådana, inom hvilka den vill hafva lagstiftningsrätt. Jag skall här endast fästa uppmärksamheten på den enda punkten om den kommunala beskattningen — ty det är naturligtvis för mig den viktigaste punkten i detta sammanhang —, och det må man väl medgifva, att då det är fråga om att bestämma den kommunala beskattningen eller huru landstingen skola skatta till ett ändamål, är man inne på ett område, der med fog Riksdagen kan anse sig ha rätt att fordra att få vara med såsom lagstiftande. Det förekommer mig därför icke vara skäl att sätta

sig emot det yrkande, som gjorts, att man nu icke skulle godkänna Kongl. Maj:ts grunder, utan i stället begära framläggande af ett lagförslag, och detta så mycket mindre, då det icke är fråga om en realitetsstrid mellan Kongl. Maj:t och utskottet.

På grund af hvad jag nu anfört yrkar jag bifall till den föredragna punkten.

Efter härmed slutad öfverläggning biföll kammaren hvad utskottet i förevarande moment hemställt.

Mom. b).

Herr statsrådet Gilljam: Jag skall endast helt kort yttra mig om den nu föredragna punkten af utskottets hemställan. Såsom inledning skall jag då vända mig emot ett yttrande af den föregående talaren, nemligen att ett uppskof med den af Kongl. Maj:t föreslagna åtgärden vore föga skadligt.

Ja, under förutsättning att man fastställer en bestämd grund för uppskofvet, kan detta hans påstående väl vara sant. Men om det, såsom här är fallet, blir den ena anledningen till uppskof den ena riksdagen och ett annat skäl för uppskof den andra, då blir uppskofvet *mycket* skadligt. Jag vill nämna för dem af herrarne, som möjligen icke komma i häg det, att vid förliden riksdag begärde Kongl. Maj:t, att denna blindskola i Vexjö skulle uppföras på ordinarie stat. Anledningen härtill var, att så länge som Vexjö blindskola får sitt anslag endast för ett år i sänder, så kan hvarken en lokal förhyras eller en lärare antagas för längre tid än ett år. Och lokalen, som för närvarande begagnas i Vexjö, är icke allenast för sitt ändamål olämplig, utan äfven, enligt hvad från fullt kompetent håll blifvit upplyst, för helsan skadlig. Det syntes derför Kongl. Maj:t lämpligt att, sedan han i allmänna drag tillräckligt tydligt lagt fram, huru han tänkte sig blindundervisningens ordnande, begära ordinarie anslag till denna Vexjö skola, på det att den så fort som möjligt måtte kunna blifva ordentligt inrättad. Men Kongl. Maj:t har aldrig till Riksdagen gjort någon hemställan om nybyggnad för blindskolan i Vexjö, ja, ej ens med den nu föreliggande framställningen till Riksdagen är sagdt, att denna skola skall allt framgent ligga i Vexjö. Tills vidare är det blott departementschefen, som i ett jemväl i innevarande års statsrådsprotokoll intaget anförande till statsrådsprotokollet i fjol gent emot komiterades yttrande har sagt, att han ej såge något skäl, hvarför ej skolan kunde få vara kvar i Vexjö, under förutsättning, att, vare sig lokal för densamma måste förhyras eller en nybyggnad komme till stånd, kostnaderna ej blefve större der än annorstädes.

Men hvad gjorde då förra årets Riksdag? Jo, den förklarade, att som Kongl. Maj:t icke frambragt ett fullständigt förslag till blindundervisningens ordnande, så ville den icke föra upp detta anslag på ordinarie stat. Hvarför framlade då icke Kongl. Maj:t

*Anslag till
blindskolan i
Vexjö.*

Anslag till
blindskolan i
Vexjö.
(Forts.)

redan för förliden Riksdag ett fullständigt förslag till grunder för blindundervisningens ordnande? Jo, det var af den anledningen, att uti Kongl. Maj:ts plan ingick såsom en integrerande del, att en nybyggnad för en förskola för blinda skulle blifva uppförd vid Tomtebodan och det icke var möjligt att förr än till innevarande riksdag få i ordning erforderliga ritningar och kostnadsförslag. Men hvad Vexjö förskola beträffar, borde ej detta hafva utgjort något hinder för, att den blifvit uppförd på ordinarie stat, då denna betydande fördel hade kunnat beredas skolan utan ett enda öres större kostnad för staten.

Så gick det förra riksdagen. Det är därför icke utan, att jag med ett visst missmod ser de här små stenarne, som oupphörligt läggas i vägen för ärendets framförande till en lycklig och slutlig lösning.

Jag har icke heller vid denna punkt något yrkande att framställa.

Herr Billing: Det är nästan hårdt för mig att nu nödgas försvara utskottet äfven i denna punkt, då jag under förra riksdagen i andra utgiftsafdelningen inom statsutskottet yrkade bifall till Kongl. Maj:ts proposition i denna punkt och gjorde detsamma i detta års sammansatta utskott. Jag ansåg mig dock hvarken i fjol eller i år böra reservera mig, därför att jag icke kunde neka till, att det i allt fall finnes grund för att uppskjuta denna sak. Och så synnerligen stor betydelse för blindskolan i Vexjö har det väl ändock icke, om frågan blir afgjord nu, då ju lärarne i alla fall hafva samma löneförmåner. Men då, om också Kongl. Maj:t icke uti sin proposition velat inhemta Riksdagens yttrande angående byggnadsfrågan för blindskolan i Vexjö, Kongl. Maj:t i alla fall har redogjort inför Riksdagen för denna fråga, då har Riksdagen icke saknat anledning att fästa sig vid de af Kongl. Maj:t dervid lemnade uppgifterna. Och då vidare utskottet omöjligt har kunnat fördölja för sig, att den för blindskolan i Vexjö beräknade kostnaden för nybyggnad, 140,000 kronor, förefaller att vara oskäligt hög, så får man ej undra på, om utskottet ansett, att man bör uppskjuta afgörandet utaf det här föreliggande spörsmålet, till dess man får se, om icke kostnaderna för nybyggnaden något kunna nedbringas.

Nu kunde jag stå här och tala med otydliga fraser, men det bryr jag mig ej om, utan jag skall med klara ord angifva, hvarpå frågan hänger. Helt enkelt derpå, att man ansett, att Vexjö stad med all rätt borde på något sätt underlätta detta nybyggnadsförslag. Då det är beräknadt, att tomten skall kosta 12,000 kronor, hvilket synes vara väl högt tilltaget, så ansåg utskottet, att det väl ej vore för mycket, om Vexjö stad beredde en tomt åt nybyggnaden. Detta är det egentliga skälet, hvarför man uppskjutit att bifalla, hvad Kongl. Maj:t här föreslagit, emot hvilket man i och för sig icke haft något att invända. Ty klart är det ju, att har man en gång uppgjort staten för Vexjö blindskola

och uppfört den på ordinarie stat, så är med detsamma också fastslaget, att skolan alltid skall ligga i Vexjö — ja, det kunde ju visserligen komma en ny proposition angående skolans förflyttning — men mig synes det likväl, att är anslaget uppgjort på ordinarie stat, så är det dermed afgjort, att skolan skall vara i Vexjö, och då har man också förlorat den egentliga magt, man har att framtinga något understöd i en eller annan form från Vexjö samhälle för blindskolan.

Det är på dessa grunder, som utskottet har ansett, att, då ingen egentlig skada sker genom ett uppskof i detta fall, ett sådant uppskof bör ega rum. Jag yrkar bifall till den föredragna punkten.

Herr statsrådet Gilljam: Jag är verkligen rätt glad, att jag yttrade mig angående denna punkt, ty jag anade, att det låg någon sådan föreställning, som den af herr Billing uttalade, bakom. Jag får då säga, att jag för min del icke i närvarande stund har någon tanke på att föreslå Kongl. Maj:t att begära anslag till nybyggnad i Vexjö. Det står alldeles klart för mig, att, då i planens realiserande ingår nödig nybyggnad vid Tomtebodas, hvarom förslag redan föreligger för Riksdagen, det icke är värdt att samtidigt tala om nybyggnad i Vexjö. Jag har, för att tala om min privata åsigt, tänkt, att det skall dröja ungefär 10 år, möjligen något mindre, innan ett förslag kommer att framläggas inför Riksdagen till nybyggnad för den blindskola, som för närvarande ligger i Vexjö. Det sades af den föregående ärade talaren, att om anslaget till skolan i Vexjö sättes upp på ordinarie stat, skulle nog också skolan komma att ligga i Vexjö. Jag tillåter mig hafva en annan åsigt; den saken kan på ett fullt betryggande sätt ordnas derigenom, att Kongl. Maj:t använder samma utväg, som han förut många gånger gjort, nemligen att i förordnandena för lärarne föreskrifva, att de hafva att underkasta sig tjenstgöring på annan ort, om så påfordras.

Jag vill tillägga, att anledningen hvarför jag uppträd något ifrigare än nödigt varit med hänsyn till beskaffenheten af utskottets hemställan och den sannolika omöjligheten att nu kunna åvägabringa en förbättring af frågans läge är just för att motarbeta den uppfattningen, att uppskofvet är oskyldigt.

Ännu har icke Riksdagen uttalat något godkännande af grunderna, ännu vet man icke hvad man har att hålla sig till. Departementschefen är därför vid sitt fortsatta arbete för frågans lösning utsatt för att af Riksdagen mötas med invändningar af ena eller andra slaget. Äfven om Riksdagen nu antagit Kongl. Maj:ts proposition, hade först 2 år åtgått för att bygga det nya huset vid Tomtebodas, och derefter ytterligare 9 år för sjelfva organisationens genomförande, så att först 1907 denna skulle hafva kunnat blifva färdig.

Herr Billing: I anledning af hvad herr statsrådet nu upplyst ber jag att få säga några ord.

Anslag till
blindskolan i
Vexjö.
(Forts.)

Anslag till
blindskolan i
Vexjö.
(Forts.)

Hvad först angår, att det skulle blifva definitivt fastslaget, att skolan skall ligga i Vexjö, om anslaget till densamma uppföres på ordinarie stat, vidhåller jag hvad jag nyss sade, och jag vill styrka detta genom en hänvisning till den kongl. propositionen; bland de grunder för blindundervisningens ordnande, som Kongl. Maj:t hemställt, att Riksdagen måtte godkänna, är också upptaget, att skolan skall ligga i Vexjö. Således är skolans befintlighet derstädes af Kongl. Maj:t förutsatt. Det synes mig då verkligen, som om utskottet icke haft anledning att betvifla, att meningen vore den att bestämdt nu fastläsa skolan i Vexjö.

Hvad slutligen beträffar att Riksdagen icke skulle hafva låtit Kongl. Maj:t veta, om Riksdagen godkänt de af Kongl. Maj:t framlagda grunderna, synes mig dock, att utskottet har uttalat sig med så stor klarhet som önskligt kan vara, då utskottet säger sig anse, att för den lag, hvars framläggande Riksdagen begär, bör läggas till grund hvad Kongl. Maj:t anfört i hufvudsakliga delar, och utskottet sedan inskränker sig till att göra icke en anmärkning, utan ett litet observandum i afseende på en obetydlig detalj. Det tyckes mig, som om utskottet, då det med anhållan om förnyad pröfning af en detalj begär denna lag, sagt ifrån, att utskottet icke har något att invända emot de af Kongl. Maj:t föreslagna grunderna; och jag tillägger ytterligare, att i utskottet icke gjordes någon annan anmärkning mot dessa grunder.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad, biföll kammaren utskottets i föreliggande moment gjorda hemställan.

Mom. c).

Hvad utskottet hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning af lagutskottets nedannämnda, den 20 och 23 i denna månad bordlagda utlåtanden:

n:o 32, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående tillägg till lagen angående skydd mot yrkesfara den 10 maj 1889, och

n:r 33, i anledning af väckta motioner om ändring i vissa delar af förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862,

biföll kammaren hvad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

Ifrågasatta
lagbestämmelser om arbetstiden i bagerier
m. m.

Föredrogs å nyo lagutskottets den 20 och 23 innevarande april bordlagda utlåtande n:o 34, i anledning af väckt motion med förslag till lag om arbetstiden i bagerier m. m.

Herr Lundström: Såsom synes af utskottets betänkande, har jag icke kunnat instämma i utskottets förslag, utan nödgats deremot afgifva min reservation. Jag är nemligen öfvertygad derom, att förhållandet mellan arbetare och arbetsgifvare bäst ordnas på frivillighetens väg och genom vänlig öfverenskommelse. Jag fruktar, att om det skulle lagstadgas någon bestämd arbetstid eller någon viss tid, då arbetet skulle förrättas på dygnet, de flesta yrken komme att ödeläggas och ruineras till föga fromma såväl för arbetsgifvarne som för arbetarne sjelfva. Jag tror, att staten blott i yttersta nödfall bör i sådant afseende ingripa och då göra det med största varsamhet och försigtighet.

Förhållandet inom det yrke, som nu är i fråga, synes mig icke vara sådant, att ett dylikt ingripande kan anses behöfligt. Det är visserligen sant, att i motionen framställles en mängd klagomål och beskyllningar från en del arbetares sida emot bageriidkarne, men såsom herrarne torde finna af den redogörelse, som Stockholms bageriidkareförening inlemnadt till Riksdagens lagutskott och hvilken utdelats i går i kamrarne, äro de flesta af dessa beskyllningar der bestridda. Utskottet medgifver också, att dessa beskyllningar väl tåla vid någon jemkning, men förklarar tillika, att hvad som ostridigt kvarstår är af beskaffenhet, att lagstiftaren dervid bör ingripa. Så vidt jag kunnat finna, hafva bageriidkarne bestridit de allra flesta beskyllningarna utom på sid. 15, der de säga: »deremot tvifla vi visst icke på, eller rättare sagdt, vi veta allt för väl, att åtskilliga, hufvudsakligast mindre bagerier och grofbagerier här i hufvudstaden finnas (dessa äro för öfrigt utan undantag dagbagerier), hvilka i högre eller mindre grad drabbas af en eller flera af de i motionen framställda beskyllningarne»; men sedan fortsätta de: »men gentemot sådana förhållanden är det, som sagdt, helsovärdsnämndens och öfriga myndigheters skyldighet att gripa in. Och vi vilja härmed uppmana den att göra det samt att nagelfara och lagfara det, som kan vara att anmärka och rätta. De göra för visso dermed icke blott allmänheten, utan i minst lika hög grad bagerinäringsen tjänst».

Jag för min del kan icke fästa större vikt vid uppgifterna från den ena sidan än från den andra, men under sådana förhållanden anser jag det icke kunna vara skäl att bifalla de nu föreslagna utomordentliga åtgärderna, och detta så mycket mera som jag tror, att helsovärdsnämnden bör kunna gripa in, så vidt det ankommer på dåliga bostäder, osnygghet eller bristande renlighet. Skulle helsovärdsnämnden icke ega tillräcklig magt härför, bör denna utvidgas. Icke lära dessa olägenheter kunna afhjelpas genom att bestämma arbetstiden från kl. 6 på morgonen till kl. 6 på aftonen.

Dessutom ber jag få fästa uppmärksamheten på en annan sak, som synes göra den nu ifrågasatta skrifvelsen alldeles öfverflödig. Den fråga jag asyftar föreligger visserligen icke ännu till kammarens afgörande, men den är remitterad till tillfälligt utskott i

*Ifrågasatta
lagbestämmelser
om arbetstiden
i bagerier
m. m.
(Forts.)*

*Ifrågasatta
lagbestämmel-
ser om arbets-
tiden i bagerier
m. m.
(Forts.)*

anledning af Andra Kammarens beslut angående en af herr Berg väckt motion, som föreslår särskilda skyddsåtgärder för arbetare uti helsovådliga yrken. Skulle kammaren, när detta förslag förekommer till afgörande, bifalla Andra Kammarens beslut, komma naturligtvis äfven förhållandena inom bageriyrket under ompröfning hos Kongl. Maj:t, och om vid denna undersökning något inom detta yrke förekommer, som tarfvar rättelse, torde framställning härom ske till Riksdagen. Utskottet har visserligen äfven uppmärksammat denna omständighet, men i alla fall ansett uttalande från Riksdagen nu böra göras angående bageriyrket, emedan förhållandena der syntes påkalla en särskild utredning. Jag kan så mycket mindre instämma i detta, som just af en tabell uti det Andra Kammarens tillfälliga utskotts utlatande, hvilket behandlat herr Bergs motion, framgår, att ofantligt många andra yrkesarbetare äro utsatta för betydligt större helsovådliga inflytelser än bageriarbetarne. Af denna tabell framgår nemligen, att tegel-, kakel- och porslinsarbetare, slagtare, koppar-, bleck- och plåtslagare, instrument- och urmakare, guldsmeder och metallarbetare, boktryckeriarbetare, bokbinderiarbetare, tobaksarbetare, samtliga hafva mera helsofarliga yrken än bageriarbetarne. Dödligheten är bland dessa öfverallt större i förhållande till åldern än hos de sistnämnde.

Under sådana förhållanden och då jag icke inser, hvarför man behöfver besvåra Kongl. Maj:t med tvenne skrivelser i samma sak, har jag icke kunnat instämma med utskottet, utan får, herr talman, vördsamt anhålla om afslag på såväl den förliggande motionen som utskottets förslag.

Herr Treffenberg: Jag hade väntat, att någon annan skulle uppträda här för att försvara utskottet, men, då en sådan roll tyckes blifva mig anvisad, skall jag försöka mig på det.

Jag kan icke neka till, att jag var något nyfiken att erfara de skäl, på hvilka herrar reservanter från denna kammare grundat sitt motstånd mot utskottets förslag. Det syntes mig nemligen, som utskottet hade anfört goda skäl för samma förslag, men jag får säga, att det dock förundrade mig, att icke utskottet särskildt betonat *det* skäl, som utaf motionären blifvit anfördt, hvilket för mig åtminstone syntes i och för sig vara alldeles afgörande för frågan, d. v. s. omöjligheten för bageriarbetarne att, såsom tillståndet för närvarande är inom detta yrke, bilda familj och njuta af familjelifvet. Är detta verkligen förhållandet — och de upplysningar i saken, som föreligga, göra sannolikt att så är — så synes det mig icke vara för tidigt, att staten griper in.

Herr Lundström, den ende af reservanterna, som hittills yttrat sig i frågan, har förklaradt, att skälen till hans reservation äro fyra. Först och främst, att man borde söka vinna målet på frivillighetens eller öfverenskommelsens väg mellan arbetsgifvare och arbetstagare. Ja, i fall både arbetsgifvare och arbetstagare vore sådana, som de borde vara, då vore det ingen nöd. Men i den

menskliga, skröpliga naturen ligger något, som heter egennyttan, som drager begge dessa parter åt hvar sitt håll och i de flesta fall omöjliggör en öfverenskommelse på frivillighetens väg. Det bästa beviset derpå hafva vi i erfarenheten från alla civiliserade länder, från hvilka vi dagligdags underrättas om pågående strejker, som innebära den kraftigaste protest mot, att detta samhällsöndskall kunna botas på frivillighetens väg utan lagstiftningens ingripande, och som gjort, att man i så många länder, särskildt England, varit på allvar betänkt på att genom statsmagternas biträde inrätta s. k. skiljedomstolar.

*Ifrågasatta
lagbestämmelser
om arbetstiden
i bagerier
m. m.*

(Forts.)

Vidare har herr Lundström anfört, att det vore icke så farligt med dessa missförhållanden inom bageriyrket, och har till stöd för sitt påstående eller sitt förmenande hänvisat särskildt till en broschyr, utgifven nyss af styrelsen för Stockholms bageriförening. Denna broschyr har kommit äfven mig till handa denna dag på e. m., och jag har, ehuru med knapp nöd, hunnit ögna igenom den. Dervid har jag i likhet med herr Lundström funnit, att de flesta faktiska uppgifter, särskildt dessa bageriarbetarnes komiterades uppgifter angående förhållandena inom bageriyrket, blifvit bestridda. Det står i broschyren, att dessa uppgifter äro en förvrängning af de verkliga förhållandena. Här står således den enes ja mot den andres nej. För min del får jag säga, att jag antager möjligheten, ja sannolikheten, att det verkligen ligger icke liten öfverdrift i den skildring om tillståndet inom bageriyrket, hvilken förekommer i motionen och i bageriarbetarekomiterades framställning af sakerna. Jag tror, att så verkligen är förhållandet; men lyckligtvis hafva vi andra urkunder för att bilda oss ett omdöme i frågan, urkunder, hvilka äro af officiel natur, och dessa urkunder gifva mera stöd åt rättigheten af arbetarnes uppgifter i vissa hänseenden än af de uppgifter, som lemnats af styrelsen för bageriföreningen; jag åsyftar härmed närmast helsevårdsnämndens i Stockholm på undersökningar af sundhetsinspektören grundade berättelse, afgifven 1890. Om herrarne se efter i utskottets betänkande sid. 4, så synes der, att denna berättelse vitsordar: »att arbetstiden i allmänhet vore oskäligt lång och att flere minderåriga arbetare påträffats, som sysselsatts med nattarbete och som arbetat lika länge som de fullvuxna.»

Gå vi till en annan urkund eller den äldre arbetareförsäkringskomiténs statistik för 1884, skall man rörande de *hygieniska* förhållandena inom bageriarbetarnes yrke finna ett omdöme uttaladt i dessa rader: »Till de mera ohelsosamma yrkena hör i vårt land *bagerihandteringen*. Bland dödsorsaker, hvilka i mera ovanlig grad förekomma bland bagare, märkas hjern- och nervsjukdomar, sjukdomar i cirkulationsorganen samt infektiösa- och förgiftnings-sjukdomar, hvaraf resp. 11,4, 10,5 och 10,1 procent af dödsfall bland bagare föranledas, medan motsvarande procenttal för manliga yrkesutöfvare inom industrien i dess helhet utgöra resp. 7,5, 4,1 och 5,9 procent.» Se vi vidare efter, huru *dödlighetsprocenten* enligt samma statistik ter sig — här förekommer en jämförelse mellan

*Ifrågasatta
lagbestämmel-
ser om arbets-
tiden i bagerier
m. m.*

(Forts.)

förhållandena i Sverige och andra länder — så skola vi finna, att »medan dödlighetsförhållandena bland bagare i England och Schweiz måste anses ganska goda, äro de deremot hos oss ogynsamma, och jemför man dödlighetsförhållandena bland bagare i Sverige och Danmark, så te sig förhållandena i vårt land ännu sämre, än hvad jemförelsen med de båda andra länderna utvisar.» Herrarne se således, att här äro verkligen upplysningar, hvilka synas förtjena tilltro och som således äro åtminstone i närvarande stund af vida högre värde än de, som meddelats i den omnämnda broschyren.

En sådan skrifvelse, som utskottet föreslagit, är öfverflödig, sade herr Lundström vidare, därför att vi hafva att vänta snart nog ett utlatande från ett kammarens tillfälliga utskott öfver herr Bergs motion i Andra Kammaren, hvilken afser, att man skulle ingå till Kongl. Maj:t med begäran om undersökning rörande arbetstiden för samtliga yrken. Herr Lundströms upplysning bör kompletteras med en annan, som jag är i tillfälle att meddela, den upplysning nemligen, att Andra Kammarens tillfälliga utskott, som behandlat motionen, har tillstyrkt den efter en mycket fullständig och upplysande utredning. Nå, den kommer hit, det är visserligen sant, jag hoppas innan riksdagens slut, och det är ju ganska möjligt, att en sådan mera omfattande skrifvelse kommer att beslutas. Men, mine herrar, hvad hindrar i alla fall — det kan ju hända, att skrifvelseförslaget kommer att afslås, men om det skulle bifallas äfven af Första Kammaren och en sådan skrifvelse alltså kommer att afgå — hvad hindrar att denna skrifvelse innehåller jemväl den särskilda hemställen till Kongl. Maj:t, att i främsta rummet tillståndet inom bagerierna måtte blifva föremål för utredningen, så att man icke behöfver vänta på utredningen för alla öfriga yrken, ty då skulle det draga för lång tid, innan man finge emotse nödiga upplysningar för vidare åtgärd i saken.

Herr Lundström syntes slutligen, såvidt jag fattade honom rätt, befara, att om man bifölle denna motion, skulle det framkalla enahanda framställningar äfven från andra yrkesarbetare. Ja, är det verkligen så, att det inom andra yrkessamfund är lika bedröfligt ställdt, som det synes vara inom bageriyrket, och är förhållandet det, att aflåtandet af en skrifvelse i ärendet till Kongl. Maj:t skulle föranleda äfven dessa andra yrkesklassers arbetare att inkomma med framställningar i enahanda syfte, så är detta, enligt mitt förmenande, så långt ifrån att böra afskräcka oss från att aflåta skrifvelsen, att det fast hellre utgör en ökad anledning för Riksdagen att låta skrifvelsen afgå, såvidt nemligen vi alla lära vara ense derom, att det är ett stort statsintresse fäst dervid, att staten söker, der det ligger inom möjlighetens gränser, att minska missnöjet inom *alla* samhällsklasser, men främst bland de svagaste.

För min del har jag från första stunden icke hyst den ringaste tvekan om, hurudan min ställning till denna fråga borde vara. Jag ansåg och anser min pligt vara att på det liffigaste

förorda en skrifvelses afåtande. Man har ju dermed icke sagt, att man ovilkorligen fordrar en inskränkning i arbetstiden eller anser den nödvändig, utan endast begärt en utredning om förhållandena, och detta måtte väl vara en oskyldig begäran och, som jag tror, utaf verkligt behof påkallad. Jag skall således anhålla att få yrka bifall till utskottets förslag.

Ifrågasatta lagbestämmelser om arbetstiden i bagerier m. m.

(Forts.)

Herr Annerstedt: Då detta ärende behandlades i lagutskottet, var jag af embetsgöromål hindrad att der närvara, men om jag haft tillfälle att vara tillstädes, skulle jag hafva instämt med reservanterna från denna kammare. Jag skulle hafva gjort detta först och främst af det skäl, att, långt ifrån att, såsom utskottets pluralitet säger, man kan låta den betänklighet fara, som i slutet af utskottets utlåtande finnes vidrörd, denna betänklighet synes mig tvärtom vara af den vikt, att den bör föranleda afslag på utskottets hemställan. Utskottet har nemligen i likhet med den siste talaren omnämmt, att en motion blifvit väckt, som afser förslag om en skrifvelse till Kongl. Maj:t i samma syfte, som i detta betänkande blifvit ifrågasatt beträffande bageriyrket, men afseende yrken i allmänhet. Väl har för mig uppgifvits, att i det betänkande, som kommer att afgifvas af vederbörande utskott, den åtgärd, som kan komma att blifva föreslagen, inskränkes till att afse de helsovådliga yrkena; men äfven med en dylik inskränkning kan man med skäl säga, att förhållandet är sådant, att kammaren har att vänta en framställning angående frågan i hela dess vidd. Kan det då vara klokt att nu på förhand fatta beslut om en skrifvelse med afseende å ett yrke, utan att någon utredning blifvit förebragt, att detta yrke framför alla andra är i behof af att staten ingriper i fråga om reglering af arbetstiden.

Något bevis derom att bageriyrket i främsta rummet är i behof af dylika bestämmelser synes mig nemligen icke var gifvet i de framställningar, som föranledt motionen och utskottets hemställan. I motionen omtalas en mängd sanitära missförhållanden och missförhållanden i fråga om bostäderna vid bageriinnrättningar m. m. Men alla dessa omständigheter äro uppenbarligen af den beskaffenhet, att icke blifva de afhjelpa genom en i lag stadgad arbetsdag, utan genom andra bestämmelser, som ligga inom helsovårdspolisens område; och hvarför skulle man vid detta förhållande skrifva till Kongl. Maj:t och begära en utredning angående införande af i lag stadgad arbetstid för bagerier. Det är nog sant, såsom den siste talaren sade, att statens skyldighet är att, såvidt i dess förmåga står, afhjelpa alla missförhållanden och framför allt missförhållanden för de svage. Men å andra sidan är det lika säkert, att alla missförhållanden i samhället kan man icke genom den socialpolitiska lagstiftningen afhjelpa. Kunde så ske, skulle man slutligen komma till den fullständiga socialismen; ty kunde lagstiftningen afhjelpa allt, skulle man ock stifta detaljerade lagar angående allt i alla möjliga afseenden, för att på det

*Ifrågasatta
lagbestämmel-
ser om arbets-
tiden i bagerier
m. m.*

(Forts.)

sättet få ett godt och riktigt samhällstillstånd. Emellertid tror jag erfarenheten visat, att lagstiftningen icke har denna förmåga, utan att mycket noga öfvervägande måste föregå, innan man inom den ekonomiska verksamhetens område tillgriper lagstadgade föreskrifter och lagstadgade förbud i syfte att med dessa afhjälpa eller undanröjja ekonomiska missförhållanden. Ty icke sällan visar sig, att en lagstiftning i detta syfte haft en motsatt verkan mot hvad afsigten varit, och att man efter en tids förlopp, sedan lagen visat sina verkningar, varit nödsakad att afskaffa densamma, då den åsyftade nyttan förbytt till skada. Innan kammaren alltså beslutar en skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om en lagstiftning i den riktning, som nu är ifrågasatt, torde det vara nödvändigt för kammaren, att frågan undergått den allsidiga granskning, att kammaren kan inse hvad deruti ligger och kan hafva någon på sakförhållanden grundad mening, att den begärda lagstiftningen verkligen är mäktig att åstadkomma hvad derutaf begäres. Intet deraf finnes i motionen och icke heller i utskottets betänkande, som föreligger. Det är å ena sidan åtskilliga missförhållanden uppgifna; men dessa missförhållanden äro af den andra sidan bestridda. Det har åberopats sakförhållanden sådana de voro för 5 ar sedan, vid en undersökning 1890; vi räkna i år 1895, och huru förhållandena äro i år, derom finnes ingen upplysning.

Det nu anförda förhållandet torde vara tillräcklig grund att påyrka afslag å motionen.

Den föregående talaren yttrade, att den motion, som är att förvänta, icke borde utgöra något hinder för bifall till detta skrifvelseförslag, och om man sedan bifölle den andra motionen också, sa vore dermed ingen skada skedd. Men jag hemställer till kammaren, huru det skulle ställa sig, om kammaren i dag bifaller detta skrifvelseförslag och sedan, efter pröfning af förhållandena i hela dess vidd, finner sig icke kunna biträda en skrifvelse om en allmän utredning af hit hörande frågor. Då förefaller det mig, som om kammaren försatt sig sjelf i en icke afundsvärd ställning. Konsekvensen fordrar alltså, att vi uppskjuta att fatta beslut i denna fråga, tills frågan föreligger i hela dess vidd, och då fatta det beslut, som kammaren kan anse vara det rätta.

Jag vill endast tillägga en anmärkning. Det efterföljande utskottsbetänkandet kommer möjligen att afse endast helsofarliga yrken, och antingen är bageriyrket ett helsofarligt yrke, och då subsumeras det under den då ifrågasatta skrifvelsen, eller också är bageriyrket ett icke helsofarligt yrke. I sistnämnda fall innefattas väl icke bageriyrket under dem, som skulle komma att afses i skrifvelsen. Men äfven vid sådant förhållande torde det vara allt skäl, att, innan man ifrågasätter reglering af arbetstiden i ett yrke, som icke är helsofarligt, man afvaktar utfallet af den lagstiftning, som sättes i fråga angående de helsofarliga yrkena.

På dessa skäl instämmer jag med den förste talaren i hans yrkande om afslag på utskottets hemställan.

Friherre Klinckowström: Den skrifvelse, som lagutskottet här föreslagit, finner jag vara helt enkelt ett palliativ för att tillfredsställa bageriarbetarne, hvilket icke kan verka till någon nytta i principielt afseende, d. v. s. såsom ett af statsmagternas försök att på lagens, rättvisans och billighetens väg tillfredsställa den egentliga arbetsklassen och att sålunda skilja denna klass' intressen från, om jag så må uttrycka, drönarnes i arbetets bikupa, nemligen socialisterna. Denna princip är riktig och den enda möjliga för att förekomma mycket stora olyckor. Men det sätt, hvarpå denna rigtiga princip har, icke endast under denna, utan under många flera riksdagar, blifvit af statsmagterna behandlad, är oriktig och leder, mine herrar, icke till det ändamål, man afsett. Jag har vid näst föregående riksdag ingifvit en ganska vidlyftig motion, som då blef af, jag vill minnas, tillfälligt utskott behandlad, eller, jag kan snarare säga, misshandlad, uti hvilken motion jag har framställt en åsigt rörande den inom hela den civiliserade världen så högst viktiga arbetarefrågan; denna motion innehöll, vågar jag påstå, den enda tillförlitliga lösning af denna fråga, nemligen helt enkelt att man bör intressera arbetarne för deras arbete på det sätt, att arbetarne få dela vinsten med arbetsgifvaren. Den, som icke har sysselsatt sig med denna fråga, kan möjligtvis häpna och skygga tillbaka för en sådan grundsats, men jag kan försäkra herrarne, att det är den enda rätta vägen, och i min lilla verksamhet som jordbrukare har jag till en viss del etablerat densamma, och jag finner mig väl deraf. Icke endast denna stora fråga om arbetstiden och dess förkortande, som är ett af arbetarnes klagomål, utan äfven alla andra, som nu beklagligtvis förena arbetarne med socialisterna, komma derigenom att försvinna. När arbetaren på en rättvis och billig grund blifver delaktig i den arbetsvinst, som det åligger honom att delvis förskaffa näringarna — kapitalet, som arbetsgifvaren eger, förskaffar den andra delen — så kommer all oro och all benägenhet att lyssna till socialisternas förderfliga läror att försvinna. Detta är en fråga så viktig, att jag beklagar, att regeringen icke tillsatt en komité för att utreda densamma. Denna princip, mine herrar, är etablerad och praktiserad i de stora kulturländerna i Europa, och den har i hundratals större och mindre näringsgrenar utaf alla slag, jordbruk, fabriksdrift, allt hvad man kan tänka sig, visat sina välgörande följder för arbetarnes moraliska lif såväl som för arbetsgifvarnes finansiella vinst. Alla, både arbetsgifvare och arbetare, hafva funnit sig väl deraf och haft fördel deraf; och min lilla erfarenhet i denna fråga har visat, att det är en fördel att medgifva arbetarne en rättvis och billig del i vinsten.

Jag har begärt ordet för att framställa denna min åsigt, på det ingen må tro, att jag frångått den från föregående riksdag, och min öfvertygelse är, att den väl förtjenar, att regeringen derät egnar en större uppmärksamhet, än hittills skett, ty hittills har regeringen gjort intet i denna fråga, och den förtjenar dock allt afseende. Jag har intet yrkande att göra.

*Ifrågasatta
lagbestämmel-
ser om arbets-
tiden i bagerier,
m. m.
(Forts.)*

Herr von Stapelmohr: Då en talare, den andre i ordningen, fann det egendomligt, att icke någon af de ledamöter, som deltagit i lagutskottets behandling af denna fråga, yttrat sig till försvar för det slut, hvartill utskottet kommit, ber jag få nämna, att jag deltagit i utskottet och der uttalat mina sympatier för motionens syfte och anslutit mig till utskottets förslag.

Att uti förevarande ämne, som afser att staten skall gripa ordnande in i förhållandena emellan arbetsgifvare och arbetstagare, skulle råda skiljaktiga meningar, var att vänta; och ovedersägligen är också frågan af den vigt, att den fordrar moget betänkande, innan beslut deri fattas, ty om än frågan nu endast rör bagerinäringen, så skall dock ett beslut af Riksdagen, vare sig det utfaller i öfverensstämmelse med motionen eller utskottets förslag, peka hän derpå, att staten är skyldig att egna sin uppmärksamhet äfven åt andra näringar, som drivas på ett sådant sätt, att de kunna verka menligt på arbetarnes helsa eller i hög grad nedtryckande på deras sociala ställning.

Det har, om jag icke missuppfattat den förste talaren, af honom nämnts, att bageriyrket icke i och för sig är mera helso- menligt än flera andra yrken, som han uppräknade, och därför icke tarfvade mera skydd än dessa. Jag vill deremot anmärka, att det sätt, på hvilket bagerinäringen drifves, är sådant, att den väsentligaste delen af arbetet, åtminstone i de större städerna, skjutes öfver till den del af dygnet, som borde vara egnad åt hvila. Detta gör, att arbetet på längden kräfver ett större mått af krafter än arbetet i en del andra näringar. Arbetet i bagerierna hindrar arbetaren att bilda ett eget hem. Det tvingar honom att vara i hus och kost hos arbetsgifvaren, och det hindrar honom att intaga en lika sjelfständig ställning som arbetarne inom åtskilliga andra näringsgrenar. Häremot skulle dock icke vara så mycket att säga, såvidt bageriarbetet i och för sig vore af beskaffenhet, att det nödvändiggjorde, att nattens timmar därför tagas i anspråk. Jag tror icke att så är. Bageriarbetet kan väl utföras på dagen, och om någon del af natten, för att ett påbörjadt arbete skall kunna afslutas, eller till följd af vissa procedurer i sjelfva handteringen, tages i anspråk, så lär detta genom lämplig fördelning af arbetstiden väl kunna ordnas på så sätt, att de missförhållanden, som motionären påpekat, icke uppstå. Jag föreställer mig, att den hufvudsakliga anledningen till den stora utsträckning i nattarbetet, som eger rum inom bageriyrket, är att söka i en del af den brödköpande allmänhetens vana eller önskan att tidigt på dagen få färskt bröd samt i bageriudkarnes sträfvan att drifva arbetet så, att de kunna åstadkomma den största möjliga arbetsprodukt för jemförelsevis ringa pris. I sistnämnda afseende förmodar jag dock, att, om till följd af ändradt arbetssätt bageriegarne skulle tillskyndas någon ökning i arbetskostnaderna, de nog icke lära underlåta att lägga denna ökning på den brödköpande allmänheten. Äro dessa motiv, såsom jag antager, riktiga, synes mig, att en vanlig grad af humanitetskänsla bör resa sig deremot, ty

det är obilligt, att en hel arbetsgrupp och dertill en betydlig sådan skall likasom pressas in uti en ställning, som är i socialt afseende ogynsammare än de andra näringarnes och derjemte i hög grad tärande på deras kropps- och själskrafter, och detta derför att arbetsgifvaren skall kunna draga en stor vinst af deras arbete och för att en del af den brödköpande allmänheten skall få sin smak på färskt bröd tidigt på dagen tillfredsstäld. Jag sade »en del af den brödköpande allmänheten», ty jag försäkrar, att en annan del, och denna icke den minsta, får nöja sig utan färskt bröd om morgnarne, och den mår icke sämre för det.

Den förste talaren nämnde, att man borde öfverlemna åt det fria aftalet att ordna förhållandena emellan arbetsgifvare och arbetstagare inom bageriyrket. Den arbetsmetod, som införts inom bagerierna, synes mig emellertid innebära en betydande inskränkning i det fria arbetsaftalet. Det står nemligen icke bageriarbetarne fritt att bestämma, om de vilja arbeta på natten eller icke. Vilja de icke foga sig i den antagna arbetsmetoden, så få de icke arbete och blifva kanske utsatta för nöd. Det kan vara möjligt, att bageriarbetarne genom stark sammanslutning skulle kunna drifva igenom sina önskingar utan statens mellankomst, men det försök, som bageriarbetarne i detta afseende för några år sedan gjorde, aflopp icke synnerligen lyckligt för dem. Och känt är väl, att arbetsinställelser i allmänhet verka skadligt för båda de tvistande parterna, såväl arbetsgifvare som arbetstagare. De åstadkomma en rubbning i statens lugn och en oro i sinnena och hafva åtskilliga andra beklagliga följder med sig. Det förefaller mig derför, att det bör vara angeläget för staten att söka förebygga sådana följder, derigenom att staten, i hvad på den ankommer, i tid vidtager sådana åtgärder, som undanrödja anledningarna till dessa sorgliga förhållanden.

Det är mig icke obekant, att äfven inom andra näringar än bagerinäringen nattarbete bedrifves, åtminstone under en viss tid af året, såsom då större beställningar inneligga eller andra skäl påkalla något forcerande af arbetet, men jag tror mig också veta, att der är arbetet fördeladt på särskilda lag af arbetare, hvilka skiftesvis arbeta om natten eller dagen, så att de få nödvändig hvila. Icke heller tror jag, att en sådan arbetsfördelning nödgar arbetaren att hafva sin bostad inom arbetslokalen, såsom förhållandet är inom bagerinäringen. Men om äfven inom andra näringsgrenar en öfveranstängning af arbetarnes kropps krafter skulle ega rum, hvilket jag visst icke vill förneka, innebär detta dock icke något skäl för att ställa sig afvisande mot att staten skall egnas sin uppmärksamhet åt de i full dag trädande missförhållanden, under hvilka arbetarne i bageriyrket lefva. Alla näringar kunna icke ordnas på en gång och efter samma normer. Näringarne äro olika och sätten för deras utöfvande mångfaldiga, hvarför de bestämmelser, som böra gälla för de särskilda näringarne, komma att väsentligen vexla. Skall något göras åt saken, bör

*Ifrågasatta
lagbestämmelser om arbetstiden i bagerier
m. m.
(Forts.)*

*Ifrågasatta
lagbestämmel-
ser om arbets-
tiden i bagerier
m. m.
(Forts.)*

man därför börja med en näring och sedan fortsätta med de andra näringarne, i den mån behovet så oundgängligen kräver.

Med detta uttalande tror jag mig hafva besvarat hvad en talare på stockholmsbanken ordat derom, att man först bör afvakta utgången af en inom Riksdagen väckt motion att aflåta en skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om utredning rörande *alla* helsomenliga yrken.

Den bild, motionären framställt af förhållandena mellan bageriarbetarne och deras arbetsgifvare, är kanske stäld i en allt för stark belysning från arbetarnes intressen; och det har äfven förefallit mig, att den skildring af förhållandena, som motionären uppdragit, är ganska skarpt färglagd, hvarför det icke heller syntes mig tillrädligt att till grund för en lagstiftningsåtgärd lägga endast motionärens uppgifter, utan har jag ansett nödvändigt, att en noggrann utredning dessförinnan sker. Jag är äfven af den mening, att en sådan undersökning bör, såsom en talare på stockholmsbanken yttrade, vara allsidig och fullständig, och att denna utredning icke kan på annat sätt tillfredsställande utföras än genom regeringen, hvilken till sitt förfogande har god tillgång på lämpliga krafter.

Under debatten har det anmärkts, att de oegentligheter, som nu finnas inom bagerinäringen, egentligen böra utgöra föremål för helsovårdsnämndens verksamhet. Det kan ju vara en viss sanning deri, men uppgiften är ej lätt att lösa för helsovårdsnämnderna. Att döma af motionärens uppgifter, tyckes icke helsovårdsnämnden i Stockholm hafva kommit mycket långt på denna väg, och det oaktadt i denna helsovårdsnämnd finnes en stor fond af insigter i hygieniska frågor, och nämnden äfven har skickliga biträden till sitt förfogande. Då så är i hufvudstaden, huru skall det då gå för helsovårdsnämnderna på landsbygden, hvilka utgöras af kommunalnämnderna, och i de mindre städerna, der ledamöterna ganska ofta inväljas utan hänsyn till deras insigter i eller intresse för sundhetsfrågor. Det är af dessa skäl, som jag i utskottet uttalat mig för dess förslag, till hvilket jag nu yrkar bifall.

Herr Tamm, Hugo: Denna fråga delar sig egentligen i två frågor. Det har af flere talare betonats, att här gäller det, om man så får säga, en helsofråga, d. v. s. en sådan, hvilken egentligen tillkommer helsovårdsnämnden. Är det, som af motionen framgår, så illa bestäldt särskildt i Stockholm, torde Stockholms stads styrelse åligga att undersöka och söka bot för der rådande förhållanden. Men därför att det på *ett* ställe är illa bestäldt, är det väl skäl att i detta fall stifta en särskild lag eller om en sådan lags stiftande ingå till Kongl. Maj:t? Om dessa förhållanden icke kunna rättas med de magtmedel, helsovårdsnämnden för närvarande har, så får tillses, att helsovårdsnämnderna erhålla kraftigare magtmedel. I det föreliggande betänkandet har lagutskottet inskränkt sin hemställan till lagbestämmelser angående arbetstiden och en anmodan att Kongl. Maj:t skall framlägga förslag

om denna, och då äro vi inne på ett område, mine herrar, som är af den största betydelse och den allra mest ingripande vikt.

För min del och med de åsikter jag alltid inom riksdagen förfäktat har jag i allmänhet haft ofantligt mycket större förtroende till det enskilda initiativet än till Kongl. Maj:ts ingripande i sådana frågor, som röra de ekonomiska intressena. Jag står alldeles på samma ståndpunkt äfven i denna fråga.

Jag har tagit något reda på huru förhållandena i detta afseende ställa sig i det land, der kanske den allra starkaste kamp stått just om denna arbetstid, och det är i England. Der har det varit fallet, att, långt ifrån att arbetarne sjelfva äro ense om den önskan, att staten skall reglera arbetstiden, stora majoriteter nästan inom hvarje yrke och till och med inom det yrke, der lagstiftning synes mest påkallad, nemligen bland grufarbetarne, sagt: Vi vilja icke hafva något statens reglerande, vi anhålla att få stå såsom sjelfständiga män och bedja få göra upp detta för oss sjelfva. I England har det alltså visat sig, att statens reglering af arbetstiden icke har varit synnerligen förfäktad af arbetarne, äfven om den varit det af vissa fackföreningar och vissa politiska ledare.

Då man gör arbetstidens reglering synonym med en förkortning af densamma, begår man i min tanke ett misstag. Det beror naturligtvis ofantligt mycket på hvad arbetaren sysselsättes med under det gifna antalet timmar. En jordbruksarbetare, med sitt omvexlande arbete i friska luften, kan också, utan skada för sin helsa, hålla ut en längre tid utan att tröttnas än den, som har till sysselsättning att hela dagen i ände stå vid en, två eller tre maskiner. Det har också, såvidt jag fått reda derpå från England, visat sig, att det, som är det mest påkostande, det mest betungande, är att, såsom förhållandet är t. ex. inom bomullsindustrien, i stället för att arbetaren förut skötte 2 å 3 väfstolar, så har hastigheten på maskinerna ökats så ofantligt, att han nu får sköta 4 å 5 stolar. Det är den starka nervspänningen, som åstadkommes genom arbetets intensitet och enformighet, som gör arbetet för honom så kraftuttömmande. Det är också min öfvertygelse, att det till stor del beror på arbetets art, huruvida arbetaren är ansträngd eller icke. I den mån som arbetet pressar nerverna och han är tvingad att oupphörligen hafva sin uppmärksamhet spänd och riktad på arbetet, i den mån är arbetet verkligen ansträngande, men icke nödvändigt i förhållande till timantalet.

Jag är dock öfvertygad om att det i många fall verkligen är möjligt för arbetaren att på kortare tid åstadkomma samma produkt, som han kan göra på en längre tid. Det är ju naturligt, att det finnes en gräns, der arbetaren genom för lång arbetstid kommer att förslappas och således icke utan men för sig sjelf kan lemna full arbetsprodukt, men å andra sidan att han fullt uthvilad på kortare tid kan medhinna detsamma, som en ansträngd arbetare tarfvat längre tid att utföra. I detta fall vill jag meddela ett exempel, som är mig personligen bekant. Det var nemligen i en

*Ifrågasatta
lagbestämmel-
ser om arbets-
tiden i bagerier
m. m.
(Forts.)*

*Ifrågasatta
lagbestämmel-
ser om arbets-
tiden i bagerier
m. m.
(Forts.)*

fabrik, der jag sjelf är delegare, som det hemställdes till arbetarne, om de hade lust att minska arbetstiden från 10 till 9 timmar. De fingo fundera derpå i 14 dagar, och då de sade ja, inskränkte vi arbetstiden med en timme, för att se, om arbetarne icke skulle hinna till samma arbetsprodukt som förut. äfven de, som sysselsattes med rengöring och dylikt. Efter en månads arbete visade resultatet, att man icke lyckats hinna fullt upp till samma arbetsprodukt som förut per dag, men denna hade dock, per timme beräknad, ökats. Då föreslogs att göra ett nytt försök med 9 timmars arbetstid, och efter 2 månader hann man på 9 timmar något mera än förut på 10 timmar. Det är således alldeles gifvet, att man genom en förkortning i arbetstiden kan få ett intensivare arbete och en lika stor arbetsprodukt, hvilket ju är till förmån för alla. Men deraf följer ingalunda, att jag, utan att det pågår ett sådant gemensamt *samarbete* mellan arbetare och arbetsgifvare, då det verkligen är till fördel för arbetaren och möjligen för arbetsgifvaren, kan säga, att blott genom en *förkortad arbetstid* vinnes ett för någondera parten lyckligt resultat.

Detta gör, att jag är öfvertygad om att det är en bestämd fördel för både arbetaren och arbetsgifvaren att arbetstiden så förkortas, att arbetaren med full kraft och lust kan arbeta den tid han egnar åt arbetet — ja, att arbetstiden bör förkortas som regel — men detta bör gå på den naturliga utvecklingens väg, d. v. s. inom hvarje yrke och med aktgifvande på de lokala förhållandena. Dessa regleras bäst mellan arbetarne och arbetsgifvarne, och jag tror för min del icke, att man på lagstiftningsväg kan vinna en lycklig lösning af problemet eller bör förrän i yttersta nödfall ingripa i den naturliga utvecklingens gång, hvaruti arbetaren i våra dagar, med sin större sjelfständighet och bildning stödd af bättre aflöning och jag tillägger en allt välvilligare opinion, kan till sin fördel ingripa. Jag tror dessutom icke, att det blir någon fördel för arbetarne sjelfva eller till någon lycka för dem, om staten ingriper och börjar reglera arbetstiden i det ena yrket efter det andra. Staten saknar all den kunskap om den enskildes speciella förhållanden, som behöfves vid bedömande af de olika industrierna och de olika yrkena samt de olika arbetena.

Det är på den grund som jag, oaktadt jag har anledning tro, att det inom det nu ifrågavarande yrket finnes missförhållanden, hvilka jag önskar rättade, dock icke, då den af utskottet föreslagna skrifvelsen öppnar dörren till en fråga att genom lag reglera arbetstiden, kan vara med om den skrifvelse, som här är föreslagen.

Herr Wieselgren: Det är icke utan att jag i hufvudsak står på samma ståndpunkt som den siste talaren, men jag vill icke komma till samma slut som han. Jag har visserligen den öfvertygelse, han uttalat, att det icke låter sig göra för staten att usurpera reglerandet af arbetstiden eller att öfver hufvud taget in-

gripa i hithörande förhållanden, som jag tror bäst handhafvas af den enskilda verksamheten. Det kan dock under vissa förhållanden, vanligen mindre normala, vara ganska nyttigt, att staten icke undandraget sig den medverkan, som man rättvisligen kan kräfvat just för utredandet och klargörandet af denna sanning. Det är från denna synpunkt jag betraktar den föreslagna skrifvelsen.

Den förebragta motionen skulle kanske, om man ville inlåta sig på att öfversätta ordet, kunna lika gerna kallas för ett nödrop som ett förslag. När jag läste igenom densamma, verkade den på mig som hade jag hört ett verkligt klagoskri från en ganska stor mängd af de arbetare, hvilka vi hafva att tacka, i någon mån, för vårt dagliga bröd. Det är alldeles påtagligt, att frågan här skulle kunnat tagas på ett annat vis, än hvad motionären och utskottet gjort. Ty om vi se på pag. 6 i betänkandet, så innehåller mellersta stycket den hufvudsakliga anledningen till de klagomål, för hvilka motionären gjort sig till tolk. Det heter der, att arbetaren saknade tid för kunskapers inhemtande, för tillvaratagande af egna angelägenheter, för familjelif. »Hela tillvaron blefve för honom ett oafbrutet slafveri i detta ords bokstafliga mening. Fullständigt prisgifven åt ett ytterligt, öfver ordinära menskliga krafter mätt ansträngande arbetes alla vädor, försjönke arbetaren i både moralisk och fysisk förslappning.» Nå väl, hufvudsakligaste medlet att komma ifrån detta, hvilket skulle det vara? Med det svar, motionären i denna fråga gifver, öppnar han dörren för en i viss grad annan fråga, än hvad man egentligen från början kunnat tro här föreläge. »En begränsning af arbetstiden skulle i betydlig grad förbättra bageriarbetarnes vilkor samt ställa dem i jembredd med öfriga yrkesarbetare.» På detta sätt komma vi in på den stora och bekymmersamma frågan om arbetstidens lagliga begränsning. Ja, otvifvelaktigt är denna väg ett af sätten för en förbättring af förhållandena, men det är visst icke det enda, och jag är icke ens säker på att det är det verksamaste. Men såsom motionen här föreligger, är man ensamt hänvisad till detta sätt. Det är ledsamt att så skett; det hade varit bättre, om flera utvägar påpekats, och frågan således icke så skarpt tillspetsats som nu är fallet. Men i den situation, som är, har jag ytterst svårt att med ett kallt nej tillbakavisa en klagan, som jag är öfvertygad om är berättigad. Äfven jag har i afton emottagit broschyren från bageriidkarne och ögnat igenom densamma. Atskilliga påståenden, kanske de flesta, äro af bageriegarne bestridda, och jag kan, lika litet som andra, som berört denna fråga, säga, hvem som verkligen har rätt. Men jag är öfvertygad, att man bär icke fram sådana klagomål som de här föreliggande, man gifver icke till ett sådant angestskri, utan att det finnes allvarliga anledningar dertill.

Då jag icke anser hvad som här föreslagits, eller en skrifvelse till Kongl. Maj:t om öfvervägande af detta ärende, vara att tyda så, som om Riksdagen a priori ginge in på, att det är statens uppgift att både partielt och totalt ingripa för arbetstidens begränsning,

*Ifrågasatta
lagbestämmel-
ser om arbets-
tiden i bagerier
m. m.
(Forts.)*

*Ifrågasatta
lagbestämmel-
ser om arbets-
tiden i bagerier
m. m.
(Forts.)*

utan blott afse att få utredt, hvad som i detta särskilda fall må kunna göras, och detta dessutom är den enda möjligheten för kammaren att gifva ett sympatiskt svar på en klagan, som synes vara berättigad, skall jag, herr talman, be att få ansluta mig till dem, som yrka bifall till lagutskottets förslag.

Herr Törneblad: I likhet med hvad jag åtskilliga gånger inom denna kammare haft tillfälle att häfda, står jag fortfarande på den ståndpunkten, att, när Riksdagen står i begrepp att aflåta en skrifvelse, Riksdagen skall mycket noga betänka sig, innan den tager ett sådant steg. Det är två särskilda omständigheter, som, enligt mitt förmenande, dervidlag förtjena att på det allvarligaste tagas i betraktande. Den ena är den, huruvida tillräcklig grund förefinnes för Riksdagen att i sakens förevarande skick komma till regeringen med en sådan framställning; och den andra är, huruvida den skrifvelse, som aflåtes, har tillräckligt begränsat Riksdagens begäran, eller om den icke kan få eller måste få en mycket större portée, än från början legat i den gjorda framställningen. I detta fall synas mig båda omständigheterna inträffa. Dels är det nemligen icke genom fullständiga undersökningar utredt, i hvad mån de framställda anspråken eller de anförda klagomålen äro berättigade. Att det kan finnas något berättigande i dem, vill jag visserligen icke förneka, men jag påstår ännu, att det är icke fullständigt klart, till hvilken omfattning de äro grundade, och att sålunda utredningen icke lemnar tillräcklig ledning för Riksdagen att vidtaga någon åtgärd i saken. Jag erinrar mig, att för något år sedan frågan om en begränsning af arbetstiden förelåg inom Stockholms kommunalförvaltning. Ärendet utreddes på ett helt annat sätt, och det kunde så ske derför, att man hade så god tid på sig och man hade skyldighet att derät egna den allra största uppmärksamhet.

Att det kan inträffa, att en skrifvelse får en större portée, än från början tänkts, det har visat sig i dag; ty då vi talat om bageriyrket, hafva vi så småningom kommit in på hela arbetarefrågan. Skulle det vara skäl, att Riksdagen med anledning af denna speciella framställning inlåte sig på en skrifvelse till Kongl. Maj:t, hvilken genom sina konsekvenser måste leda till pröfning af hela denna arbetarefråga, hvars konturer vi i dag fått för oss skisserade, men som vi efter denna korta debatt visserligen icke äro i tillfälle att öfverblicka, icke ens såsom grund för en blifvande undersökning?

Det är af dessa skäl, som jag för min del skulle vilja afråda kammaren att ingå med en skrifvelse i sakens närvarande skick, utan att jag dermed velat säga, att icke frågan under andra förhållanden kan bättre utredd återkomma och då föranleda ett annat resultat.

Herr Ölander: Då äfven jag deltagit i utskottets arbete i denna fråga och biträdt dess förslag, torde det tillkomma mig

att med några ord försvara utskottsbetänkandet och vederlägga några anmärkningar, som deremot gjorts.

Jag vill ej fästa mig vid sjelfva frågan, huruvida den förelagda skrivelsen kan vara erforderlig på grund af de inom bageriyrket existerande förhållanden. Det är svårt för mig att säkert kunna bedöma den saken, men af hvad som i ämnet anförts synes det mig vara temligen tydligt ådagalagdt, att en dylik skrivelse är behöflig. Jag vill emellertid nu ej vidare yttra mig derom, utan blott fästa mig vid de formella skäl, som af herr Annerstedt anförts och hvilka möjligen skulle kunna mera än de förtjena inverka på kammarens beslut, om man ej närmare redogör för den verkliga innebörden af dessa skäl.

Herr Annerstedt nämnde, att snart föreläge för kammaren en fråga af ungefär samma beskaffenhet som denna, men af mycket större utsträckning, nemligen angående ordnandet af förhållandena i fråga om arbetstiden emellan arbetsgifvare och arbetare i allmänhet och sålunda inom alla möjliga yrken. Han sade, att, innan den frågan vore afgjord, det vore olämpligt att behandla den speciella fråga, som nu föreläge. Äfven häntydde han, att man skulle gifva sig in på ett socialistiskt område, om man antog nu ifrågavarande skrivelseförslag.

Ja, mine herrar, om verkligen den motion, som väckts inom Andra Kammaren och af dess utskott tillstyrkts, skulle antagas, då kommer man in på det socialistiska området. Att ifrågasätta en undersökning och reglering af dessa förhållanden mellan arbetsgifvare och arbetstagare inom alla yrken, äfven der icke något behof deraf är angifvet och kanske ej heller förefinnes, der ingen önskan i den vägen är uttalad och intet yrkande framställt och inga missförhållanden påvisade, samt att ingå till Kongl. Maj:t med begäran om en sådan utredning och reglering, anser jag vara obefogadt. Men detta hör ej till den nu föreliggande frågan, utan till den nyss omförmälda, om hvilken vi framdeles få tillfälle att yttra oss.

För min del anser jag, att om någonsin dessa frågor skola kunna komma fram till Riksdagen och regeringen, bör det just ske på det sätt, som den nu föreliggande framkommit. Ty det är just när ett behof om arbetstidens reglering visar sig inom ett yrke, der missförhållanden uppstått och klagomål höras, som man bör försöka erhålla utredning härom och föreslå de lagbestämmelser, som möjligen deraf böra blifva en följd.

Herr Annerstedt yttrade också, att det finnes ingen utredning, om verkligen ett behof af nu ifrågavarande beskaffenhet förefinnes. Ja, Riksdagen kan väl ej förebringa vidare utredning, än den gjort, och det är just därför, att Riksdagen i det afseendet ej kan komma längre, som Riksdagen bör hos Kongl. Maj:t anhålla om utredningens fullständigande.

Jag yrkar därför bifall till utskottets betänkande.

*Ifrågasatta
lagbestämmelser
om arbetstiden
i bagerier
m. m.
(Forts.)*

Ifrågasatta
lagbestämmel-
ser om arbets-
tiden i bagerier
m. m.

(Forts.)

Herr Unger: Då jag i allo gillar de åsigter, herr Tamm i denna fråga uttalat, och är af den öfvertygelse, att intet är att, i det afseende den föreliggande motionen och detta utskotts- betänkande berör. möjligt att vinna genom lagstiftning, utan endast på det fria aftalets väg, följer deraf, att jag vill afstyrka bifall till lagutskottets förslag. Om det behjertansvärda ändamål skulle genom denna skrivelse kunna vinnas, hvilket herr Treffenberg tyckes anse kunna vinnas, eftersom han förmenat, att utskottet bort såsom sitt hufvudskäl fästa afseende vid möjligheten för bageriarbetarne att bygga familjer, då hade man kunnat blifva frestad att gå med på denna farliga väg, men detta mål synes icke kunna vinnas genom hemställan att göra utredning angående arbetstiden för arbetarne. ty vare sig de arbeta 10 eller 12 timmar eller natt och dag, så förändrar detta ej mycket deras förmåga att bygga familj, utan detta är. hvad bageriarbetarne angår, beroende af helt andra förhållanden.

Hvad skall man väl då säga om alla andra yrken, der sjelfva yrkets beskaffenhet är sådan, att den förutsätter nattarbete. Jag finner af detta utskottsbetänkande, att här ej ensamt är fråga om att begränsa arbetstiden till vissa timmar, utan äfven att afgöra, huruvida det skall arbetas natt och dag. Vi skulle då kunna emotse en mängd framställningar i sådana syften. Hvad skola vi då säga om t. ex. hyttarbetarne, der hyttan blåses på ena året och sedan går hela året om eller under loppet af många år, natt och dag, helg och söcken. Hvad skulle man säga om kolaren i skogen vid sin mila, nej, vid sina milor, öfver hvilka han måste vaka natt och dag, ensam i skogen?

Skulle nattarbete upphöra, då skulle också — för att nu tala om hvad som ligger mig och min hembygd närmast — all jernindustri, likasom ock en mängd andra industrier, få nedläggas. Men man säger: »bageriyrket kan bedrivas lika väl om dagen».

Med förbehåll om det fria aftalets rätt bageriudkarne och deras arbetare emellan — och hvarför skulle man ej häfda den rätten åt dem såväl som åt andra arbetsgifvare och arbetare — blifva de bagare, som bedriva sitt yrke endast om dagarna, i konkurrens med dem, som idka nattarbete vid sitt bageri, utan afsättning för sitt bröd, och de, som yrkesmessigt med legda arbetare idka bageri, skulle alltså, om man inlåte sig på här ifrågasatt inskränkning i det fria aftalets rätt, sättas ur stånd att, i konkurrens med hembagare och bagare-associationer med framgång bedriva sitt yrke — och på samma sätt med andra yrken.

På grund af dessa förhållanden måste jag för min del yrka afslag på utskottets hemställan.

Herr Treffenberg: Det är visserligen något dekontenanserande att uppträda ännu en gång, helst när jag erinrar mig de bravorop, som helsade en föregående talare, hvilken afstyrkte bifall till utskottets skrivelseförslag. Men, mine herrar, det är ej

första gången jag befinner mig i minoriteten, och jag har den erfarenheten, att jag deraf ofta befunnit mig mycket väl.

Närmaste anledningen att jag nu begärde ordet var för att få berigtiga en uppgift af herr Unger, som fattade mitt yttrande så, som skulle jag hafva uppgifvit, att *utskottet*, såsom det viktigaste skälet för sitt förslag, anfört den omständigheten, att den långa arbetstiden omöjliggjorde för arbetaren att bygga familj. Så yttrade jag mig ej, åtminstone var ej min mening sådan. Jag läste upp det yttrande, hvilket *helsovårdsnämnden* afgifvit och *motionären* åberopat. Motionären och bageriarbetarekomitén hafva ju begge förklarad, att den långa arbetstiden verkade menligt för arbetarnes ställning till familje- och hemlifvet.

Då jag nu har ordet, vill jag i korthet bemöta en del af herr Tamms anförande. Jag kan ej i öfrigt följa honom på det vida fält, der han rörde sig, ty man vet ej hvart det bär; men då han nämnde om arbetarne i England, att de ej äro för saken, utan att de vilja sköta sig sjelfva, så är det väl möjligt, att detta kan bero på det engelska nationallynet, men så är dock ej förhållandet hos oss; ty icke mindre än 1,400 arbetare yrka på en ändring i förhållandena genom statens mellankomst.

På samma gång vill jag i anledning af herr Annerstedts yttrande — i sanning besynnerligt från det hållet — att man ej kan afhjelpa alla missförhållanden, erinra, att detta visserligen är en trivial sanning, af alla erkänd, men som dock ej utgör något hinder för att der man *kan* hjälpa, der *bör* man ock hjälpa.

Vidare yttrade herr Annerstedt — och derutinnan har han redan delvis blifvit bemött af herr Ölander — att om man nu bunde sig vid utskottets förslag, skulle man vara fast, när herr Bergs motion inkommer till kammaren. Men det kan jag ej finna. Herr Annerstedt resonerade så, att om man finner en framställning till regeringen i anledning af herr Bergs motion obehöflig, d. v. s. om man anser, att ej några yrken existera af så helsofarlig art, att någon reglering af arbetstiden mellan arbetsgifvarne och deras arbetare erfordras, så skulle man råka i förlägenhet, om man antagit den nu föreslagna skrifvelsen. Nej — det finnes något, som heter fysisk ohelsa och andlig ohelsa. Det är den *andliga* ohelsan och dermed sammanhängande social ohelsa, hvarom här är fråga. Den fysiska ohelsan den följer också med, det är nog sant, men det är ej hufvudskälet, hvarför jag påyrkat bifall till utskottets förslag, utan, såsom jag nämnde i början af mitt förra anförande, det är just den andliga ohelsan. Denna är en ovilkorlig följd af den långa arbetstiden, och jag påstår, att det är lagstiftarens pligt att hafva ögonen öppna för det stora sociala onda, som deraf följer, och tillse, om verkligt behof och möjlighet förefinnes att på ett praktiskt sätt afhjelpa detta onda. Och detta kan ej låta sig göras utan efter föregången utredning.

Efter härmed slutad öfverläggning gjorde herr talmannen jemlikt derunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall

*Ifrågasatta
lagbestämmel-
ser om arbets-
tiden i bagerier
m. m.
(Forts.)*

Ifrågasatta till hvad utskottet i förevarande utlåtande hemställt och vidare lagbestämmelser om arbetstiden i bagerier på afslag derå, samt förklarade sig anse den senare propositionen vara med öfvervägande ja besvarad.

m. m. Herr *Treffenberg* begärde votering, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller hvad lagutskottet hemställt i sitt utlåtande n:o 34, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, afslås utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 9;

Nej — 61.

Vid förnyad föredragning af bankoutskottets den 23 och 24 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 10, med anledning af väckta motioner om ändring i § 32 mom. 2 i bankoreglementet i syfte att utsträcka tiden för återbetalning af afbetalningslån, biföll kammaren hvad utskottet i nämnda utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning af lagutskottets den 23 och 24 innevarande månad bordlagda utlåtande n:o 36, i anledning af justitieombudsmannens framställning om fullständigande och förtydligande af gällande bestämmelser rörande verkställighet af frihetsstraff, biföll kammaren hvad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ifrågasatt ändring af bestämmelserna om flottled och kungssädra. Föredrogs å nyo lagutskottets den 23 och 24 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 37, i anledning af väckt motion om ändrade bestämmelser angående flottled och kungssädra.

Herr *Benedicks*: Motionären har hemställt, »att Riksdagen ville i skrifvelse till Konungen hemställa, att han täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke genom ändrade bestämmelser om flott-

led och kungsådra, särskildt uti landets forsar och vattenfall, vattendragens stora energiförråd bättre kunde tillgodogöras för landets industri, än nu är fallet, och till Riksdagen inkomma med de förslag, som deraf kunna föranledas.» Han utför vidare, huru stor betydelse nu gällande bestämmelser om kungsådras beskaffenhet hafva. Han talar om, att då det föreskrifves, att hon skall vara $\frac{1}{3}$ af vattendragets bredd vid lågt vattenstånd, så är detta ett slöseri med vattenkraften. Särskildt anför han, hurusom vid Trollhättan årligen 10,000-tals hästkrafter gå förlorade, och hvilka, derest ej lagen lade hinder i vägen, borde kunna tillgodogöras. Herr de Laval, som här är närvarande, har tillåtit mig att yppa några siffror, han gifvit mig, nemligen till huru stor statens andel ensamt i Trollhättan kan i hästkrafter anses uppgå: minst 140,000 hästkrafter, såvida det bygges ordentligt, och möjligen åtskilliga derutöfver. Om man nu gör en beräkning öfver hvad en hästkraft kan lemna för nettobehållning, då den uttages genom vattnets kraft i stället för genom ångkraft, så kommer man till enorma summor, och dervid är 100 kr. ej för högt räknadt. Då kunnen I, mine herrar, sjelfva räkna ut, hvad ensamt statens andel kan komma att blifva värd, riktigt skött.

Ifrågasatt ändring af bestämmelserna om flottled och kungsådra.

(Forts.)

Mot denna motion har emellertid lagutskottet opponerat sig, och det af förnämligast två skäl. För det första erinrar utskottet om, att motionären lemnat opåaktad en af de viktigaste uppgifter, som kungsådran har att fylla, nemligen »att i jordbrukets intresse möjliggöra ett tillräckligt skyndsamt aflopp af det öfverflödiga vattnet från den odlade jorden». Jag föreställer mig, att denna uppgift i allmänhet tillgodoses vid äfven den minsta qvarnanläggning. Således bör *det* väl icke utgöra något hinder. Men så anför utskottet vidare: »Erfarenheten gifver nemligen vid handen, att i mångt vattendrag kungsådran till sin nuvarande i lag stadgade bredd är behöflig till förekommande af skada vid häftigare vattenflöden å den jord, hvars vattenafledningssystem är af vattendraget beroende. I alla händelser bör, enligt utskottets tanke, följaktligen en inskränkning i kungsådras storlek endast i särskilda fall kunna medgifvas, och detta först efter förutgången noggrann pröfning af sakkunnig myndighet, att derigenom ej annans enskilda rätt trädes för nära. Detta är ock den ståndpunkt, som intages af den nu gällande lagstiftningen. I 10 § i förordningen om jordegares rätt öfver vattnet å hans grund lemnas nemligen en möjlighet öppen att i särskilda fall inskränka kungsådrans storlek. Såsom vilkor härför erfordras emellertid en noggrann undersökning, om och under hvilka vilkor en förändring i uppdämningsrätten till ett vattendrag — en minskning af kungsådrans storlek innebär ju en sådan förändring — må för ett vattenverk medgifvas. Redan enligt gällande lagstiftning kan sålunda ett kraftigare tillgodogörande af vattendragens energiförråd ega rum, och detta, enligt utskottets åsigt, under lämpligare form än den af motionären föreslagna.» Uti § 8 af förordningen om jordegares rätt öfver vattnet af den 30 december 1880 står: »Der kungs-

Ifrågasatt an-
dring af be-
stämmelserna
om flottilied och
kungsådra.

(Forts.)

andra af ålder varit, skall den fortfarande lemnas öppen för allmän samfärdsel. för flottning och för fiskens gång eller annat allmänt ändamål, så ock till bevarande af enskild rätt, som af ådran är beroende. Kungsådra skall, så framt den ej är annorledes bestämd, anses framgå i djupaste vattnet och beräknas till en tredjedel af vattendragets bredd vid vanligast förekommande lågt vattenstånd.» Detta har således den i § 10 omförmålda häradsstyrelsen rätt till att rätta sig efter. I § 10 står: »Vill någon för vattenverk göra ny eller förändra äldre dam, göra anmälan derom hos domaren med uppgift å vattendraget och den fastighet, å hvars grund byggnaden skall göras.» Jag kan dock ej se, att här är anvisad någon utväg att kunna fullt tillgodogöra sig vattenkraften, åtminstone ej i den utsträckning, som nutidens teknik kräver. På grund af den utveckling, som särskildt elektrotekniken tagit, hafva vattenverken fått ett helt annat värde än förut. Det ligger omätliga skatter i dessa vattenfall och forsar, som vi ega, och för att bättre tillgodogöra oss dessa, böra vi göra allt hvad som kan göras. Särskildt med hänsyn till alla de vattenfall och forsar, dem staten själf eger, är en ändring af denna 8 § nödvändig. Ty med mindre än att kungsådran kan stängas till eller förminsas, kan ej fulla vattenkraften uttagas. Detta är alltså en nödvändighet, och det må bli beroende på särskild pröfning, huruvida icke den nya rätt, som framkallats af de stora vattenverkens numera ökade värde, också må kunna få göra sig gällande gent emot de bestämmelser, som stadgades i lagen af den 30 december 1880.

Det är därför jag anser, att utskottet bort tillstyrka motionen, och därför får jag, i enlighet med reservationen, anhålla om bifall till motionen och afslag på utskottets förslag.

Herr Svedelius: Den föreliggande motionen synes mig verkligen hafva varit förtjent af ett bättre öde, än det lagutskottet beredt densamma. Den föregående talaren har redan uppläst hvad motionären yrkat. Jag skall alltså ej upprepa detta. De skäl, motionären anför, synas mig högeligen beaktansvärda, och utskottet har till och med själf erkänt, att så är förhållandet. Men detta oaktadt har utskottet afstyrkt motionen, och det enda egentliga skäl, som utskottet därför andragit, återfinnes på 10:de sidan, der utskottet säger, att »motionären lemnat opåaktad en af de, enligt utskottets förmenande, viktigaste uppgifter, som kungsådran har att fylla. Denna uppgift — att i jordbrukets intresse möjliggöra ett tillräckligt skyndsamt aflopp af det öfverflödiga vattnet från den odlade jorden — skulle svarligen blifva i erforderlig grad tillgodosedd genom införande af en allmän minskning i kungsådrans storlek.» Men om man ser till hvad motionären verkligen yrkat på, så har han icke sagt, att det skulle vara en »allmän minskning i kungsådrans storlek». Hvad som han anser vara erforderligt är, att under vissa förhållanden en inskränkning göres i kungsådran så till vida, att ej vid tillfällen, då det är alldeles onödigt för alla de afsedda ändamålen, vattnet utan gagn får

bortrinna. Det låter sig nemligen mycket lätt göra att, för att nu fästa oss vid utskottets alldeles speciella skäl, eller hänsyn till jordbrukarens kraf på att vattnet må kunna fritt afrinna, det låter sig lätt göra, säger jag, att kungsådran får verka med denna effekt vid högvatten, men att på samma gång genom anordningar med densamma ställa så till, att, då vattenståndet ej är af denna beskaffenhet, vattnet ej onödigtvis må bortrinna.

Ifrågasatt ändring af bestämmelserna om flottled och kungsådra.
(Forts.)

Motionären har framhållit de viktigaste intressena i öfrigt, som af dessa frågor beröras. Jag vill för min del uttala, att jag hyser det allra lifligaste och varmaste intresse för desamma och specielt för den af honom omförmälda flottningen. Jag kan säga detta med så mycket större skäl, som jag i flera år tjenstgjort såsom flottningsschef och i den egenskapen möjligen kunnat förvärfva någon erfarenhet af hvad både för flottningen kräves och hvad som för densamma kan vara obehöfligt. Jag har vid många tillfällen funnit, att de anordningar, som på grund af lagstadganden förekomma, skulle kunnat göras ofantligt mycket mera fördelaktiga för andra intressen utan att därför behöfva samtidigt skada flottningsintresset.

Det har under senare tider, på sätt ock af motionären framhållits, i följd af elektroteknikens storartade utveckling blifvit af stor vikt att bättre kunna tillgodogöra sig vattnets kraft. När nu gällande lagstadganden kommo till, voro förhållandena ej på långt när desamma som för närvarande. Det måste ju därför äfven förefalla helt naturligt, att man då ej fäste så stor vikt vid vattenkraften och dess användning. Man lagstiftade i det syfte lagen nu angifver för farled, flottled och fiske, och de af vattnet intresserade anläggningarne voro i regeln af den jemförelsevis minsta betydningen. Nu äro förhållandena helt annorlunda. De hafva omgestaltat sig på ett helt annat sätt, och min mening är ingalunda, att genom nya lagbestämmelser någon inkräkning skulle göras i de gamla berättigade intressena af nyss uppräknade slag. Men jag är fullt öfvertygad om, att genom en utredning af förhållandena det skulle visa sig icke vara omöjligt att ändra lagstadgandena så, att, utan att någon skada behöfver förorsakas dessa gamla och ännu på många håll mycket viktiga intressen, det lemnas tillfälle för dessa nya och kanske för framtiden ännu viktigare intressen att göra sig gällande. Faktiskt är, att i denna stund på grund af gällande författningar i våra vattendrag stora mängder af vatten måste fritt få afrinna, utan att det lagenligt är möjligt för strandegarne att tillgodogöra sig desamma, såsom de eljest skulle kunna göra utan inkräkning på andras intressen. Motionärens föreliggande förslag går endast ut på en utredning. Han önskar, att Kongl. Maj:t måtte tillse, att allas rätt må bevaras, men att blott icke genom ett onödigt slöseri så lagstadgas, att dessa viktiga industriella intressen utan gagn åsidosättas. Det är under den fulla öfvertygelsen, att en utredning skall kunna gå i den riktningen, att gamla intressen icke skadas, men de nya må kunna komma till heders och till fulla

Ifrågasatt ändring af bestämmelserna och flottled och kungsådra.
(Forts.)

åtnjuta de förmåner, som vårt lands natur i så rikt mått tillgodosett oss med, som jag vågar, oaktadt jag emot det aktade lagutskottet icke har mycken utsigt att vinna anklång för hvad jag yrkar, yrka afslag på utskottets förslag och bifall till motionen.

Herr Annerstedt: Då två föregående talare framhållit, att genom elektroteknikens framsteg den fråga, som nu är föremål för kammarens öfverläggningar, skulle hafva kommit i ett i visst afseende förändradt läge mot hvad förhållandet var år 1880, då nu gällande lag i ämnet stiftades, hafva dessa talare förbisett, att genom dessa framsteg förhållandena alls icke blifvit i någon mån ändrade med afseende på den fråga, vi nu diskutera. 1870-talets vattenverksegare förde sin talan om rätten att begagna vattnet såsom drifkraft med samma ifver som nutidens verksegare drifva sin. Den, som genomläser Första Kammarens diskussion, då den behandlade den s. k. lukrativa vattenrätten, finner, att de, som förde vattenverksegarnes talan, framhöllo samma skäl som nu om nödvändigheten att få dämna med större frihet än förr. Efter tioåriga strider kommo slutligen Riksdagens båda kamrar efter en mycket mödosam sammanjemkning i lagutskottet till det förslag, som nu utgör 1880 års lag, hvars 10 § affattades i öfverensstämmelse med Första Kammarens yrkande.

Då de två talarne med mycken styrka framhållit den pekuniära fördel, som skulle följa af vattenverkens utvidgade rätt att begagna vattendrag — det talades om 140,000 hästkrafter, som vid Trollhättan utan nytta gå förlorade, och om andra ställen, der vattnet i stor myckenhet framrinner obegagnadt — så är det visserligen sant, att der man kan ytterligare dämna, åstadkommer man helt visst ett nyttigt användande af vattnet; men dervid får man icke glömma, att dessa fördelar icke få köpas på jordbrukets bekostnad, då detta yrke måste hafva en berättigad fordran derpå, att vattendragens begagnande för vattnets fria aflopp icke må inskränkas utöfver hvad af ålder varit tillåtet, så fort detta inskränkande medför men för åkerbruket.

I förbigående får jag anmärka, att det icke kan blifva talderom, att hänsyn till *flottningen* skulle föranleda hinder för vattendragens öfverbyggande och vattnets begagnande som drifkraft; ty det visar erfarenheten från alla flottleder, som på senare tider inrättats, att för flottledernas skull behöfver icke hindras anläggning af fördämningar i vattendraget och af de vattenverk som önskas, blott det dervid anlägges en ränna bredvid för flottningen. Detta är fullt tillräckligt för att flottningen kan framkomma. Det tror jag således man icke behöfver befara, att flottindustrien skall lägga hinder i vägen därför, att i vattendragen kungsådran öfverbygges. Lika litet tror jag man behöfver i afseende på farlederna frukta, att dessa skola kunna lägga stora hinder i vägen för de förändringar, som kunna önskas med afseende på kungsådran; ty der farled finnes, torde äfven vattenverksegaren önska

dess fortfarande bestånd och väl knappast ifrågasätta någon ändring i densamma sådan den af ålder varit.

Der återstår följaktligen såsom ett afsevärdt hinder för inskränkning i kungsådran det skydd, som jordbruket i kungsådran eger, och det är detta skydd, som enligt min åsigt lagstiftningen ej kan släppa efter, hvadan hvarje vidare öfverbyggande af kungsådran eller inskränkning af densamma ej kan tillatas med mindre genom uppdämningen skada icke förorsakas jordbruket. Sådan är den gällande lagstiftningens ståndpunkt. Men när en inskränkning i kungsådran kan ske utan en sådan skada, då erbjuder nu gällande lag en fullt tillräcklig utväg för kungsådrans inskränkning, nemligen den ordning, som § 10 i 1880 års lag stadgar. I detta stadgande erbjuder gällande lag ett tillräckligt medel för vattenverksegare att, såsom föregaende talare sagt, få kungsådran inskränkt, under förutsättning att detta kan ske utan olägenhet för andra berättigade enskilda intressen. Att under sådana förhållanden hemställa om en utredning och begära, att lagstiftningen skall byggas på andra grunder, som bättre skydda vattenverksegarnes rätt, förefaller mig icke vara skäl för kammaren att gå in på. Jag är också fullt öfvertygad derom, att, om kammaren skulle besluta en skrivelse i den af motionären åsyftade riktningen och Kongl. Maj:t skulle försöka att komma med ett nytt förslag, innehållande ändring i 1880 års lag, skall kammaren säkert få upplefva enahanda strider mellan landbrukets representanter och vattenverksegarne, som på 1870-talet egde rum och som afslutades genom 1880 års vattenrättsförordning.

Det kan enligt min åsigt icke heller vara skäl att ingå till Kongl. Maj:t med en skrivelse i ämnet, då den nu gällande lagstiftningen i fullt tillräckligt mått uppfyller de fordringar, som de båda förste talarne ställt på lagstiftningen i fråga om vattnets begagnande såsom drifkraft. Ty kan den, som önskar kungsådrans inskränkning, visa, att det sker utan förnärmande af någons rätt, kan han också få tillstånd dertill. Kan han icke detta, bör kungsådran icke få inskränkas, och då är det ju riktigt, att i sådana fall denna rätt för vattenverksegaren icke ifrågakommer.

Innan jag slutar, vill jag fästa uppmärksamheten på att, ehuru i 10 § ej uttryckligen omtalas den 8 §, utan den 10 § är redigerad så, att der icke uttryckligen talas om kungsådra, är dock lydelsen deraf sådan, att, enligt min uppfattning, med tillämpning af denna § kan kungsådran få inskränkas, om förhållandena medgifva en sådan inskränkning utan förnärmande af någons rätt. Detta framgår tydligt, om man följer de förändringar i förslaget, som slutade med nuvarande lydelsen af sistnämnda paragraf. Slutligen får jag tillägga, att jag fran tillförlitligt håll hört uppgifvas, att så tillämpas denna § i Norrland — den trakt, der för närvarande några större förändringar i kungsådran lättast låtit sig genomföra. Under sådana förhållanden förefaller det mig, som skulle kammaren hafva fullt skäl att godkänna utskottets hemställan, hvarom jag vördsamt framställer yrkande.

Ifrågasatt ändring af bestämmelserna om flottled och kungsådra.
(Forts.)

Herr Hasselrot: Den gällande bestämmelsen, att kungsådra i allmänhet skall utgöra $\frac{1}{3}$ af vattnet, der sådan af ålder varit, eller i mindre vattendrag $\frac{1}{6}$, är en enkel och lättfattlig bestämmelse, som hade allt skäl för sig under de tider, då det industriella begagnandet af vattnet var af mindre betydelse. Det var naturligtvis synnerligen lämpligt att ha en bestämmelse, som var tillämplig öfver allt och kunde göra sig lätt gällande. Förhållandena hafva emellertid enligt min åsigt på senare tider väsentligen förändrat sig. Anspråken på vattenkraft ha redan ökats och komma sannolikt att ytterligare högst betydligt ökas. Det fins ingen ledamot i kammaren, som ej känner och erkänner detta, och det kan ju då ej vara statsekonomiskt riktigt att låta vattenkraft dag för dag, år efter år gå förlorad, om det ej af andra anledningar är nödvändigt att förhindra begagnandet af densamma. Jag tviflar emellertid på att så är. Lika med herr Svedelius är jag öfvertygad om, att man vid en eventuel förändring i lagstadgandena härutinnan skall taga all skälig hänsyn till bestående förhållanden, så att hvarken rätt till farled, flottled eller fiske skall obehörigen inskränkas, lika litet som nödigt aflopp från ofvanliggande jordegares mark skall förhindras. Men den, som något känner till förhållandet i våra strömmar, måste erkänna, att på många ställen kunna dessa mål tillgodoses, utan att man gör anspråk på hela tredjedelen af vattnet. Det synes mig alltså, som tiden vore inne att göra en modifikation af den ovilkorliga bestämmelse, som fins i § 8 af kongl. förordningen om jordegares rätt öfver vattnet å hans grund, och jag kan ej böja mig för det uttalande, som är gjordt af lagutskottets ordförande, då han tolkar 10 § så, att om det kan visas, att en öfverbyggnad öfver kungsådra ej skadar något af dessa af mig omnämnda föremål, får sådant ske under de i 10 § föreskrifna vilkor. För min egen del tviflar jag bestämdt på rättigheten af en sådan tolkning och skulle ej våga att vid den i 10 § omförmälda syn döma till något slags öfverbyggnad af kungsådra. 8 § innehåller nemligen en allmän bestämmelse, att kungsådra skall vara $\frac{1}{3}$ af vattnet, der det är djupast. Så står det i 10 §: »Vill någon för vattenverk göra ny eller förändra äldre dam, göre anmälan derom hos domaren.» Det förutsattes enligt min mening här, att denna dam skall vara på de $\frac{2}{3}$, der de enskilde hafva rätt att bygga. Vill man bygga i detta vatten, skall undersökning ske, att man dervid ej begagnar vattnet så, att man skadar ofvan- eller nedanliggande. Men att denna undersökning skulle afse äfven möjligheten att upphäfva eller modifiera den allmänna bestämmelsen i § 8, vagar jag betvifla, äfven om någon gång af praktiska skäl lagen skulle så tillämpats i Norrland. Atminstone vore det önskligt, att lagstiftningen i detta fall blefve tydlig. Säsom förhållandena för närvarande äro och då frågan är af synnerligen stor ekonomisk vikt, tror jag, att kammaren gör klokt i att ej skjuta den från sig, utan genom bifall till den föreslagna skrivelsen söka få saken utredd och ej i förlitande på lagutskottets uppgift om tillämplig-

heten af 10 § på hithörande förhållanden låta den falla. Jag instämmer med dem, som yrkat bifall till den föreslagna skrivel-
 velsen.

Ifrågasatt ändring af bestämmelserna om flottled och kungsådra.

(Forts.)

Herr Ölander: Det vore nog allt för djerft att med ett enda drag till den grad, som här är föreslaget, förminska ett åtminstone förut såsom nödvändigt ansedt aflopp för vattnet i våra elfvar och vattendrag. Kungsådrans nuvarande bredd har ansetts erforderlig för fiskens gång, flottningens bedrifvande och jordbrukets skydd mot uppdämning. Om allt annat förändrats, så har väl åtminstone det förhållandet ej förändrats, att vattnet kan göra skada, om det genom allt för trång kungsådra ej får nödigt aflopp. Jag vitsordar, hvad lagutskottets ordförande sagt derom, att 10 § i aberopade förordning verkligen måste anses innefatta en rättighet att kunna få öfverbygga eller inskränka kungsådra, när sådant utan men för ofvanliggande mark kan låta sig göra. Det står tydligt i nämnda §: »Vill någon för vattenverk göra ny eller förändra äldre dam, göra anmälan derom hos domaren.» Hvarför skulle han göra anmälan hos domaren, om han ej ville öfverskrida de rättigheter, som han enligt denna lag har? Vidare innehåller paragrafen: »Domaren begäre hos Konungens befallningshafvande förordnande för lämplig person att i afseende å företaget bevaka talan, till betryggande af det allmännas rätt, och förfare i öfrigt på sätt i 19 och 20 §§ stadgas angående utsättande af syn på stället, kungörelse om tiden för häradsrättens sammanträde samt tillkallande af sakkunnig man för afvägning eller annan undersökning af vattendrag med dess af- och tillopp, ofvan eller nedan.» Hvartill skulle allt detta tjena, om ej afsigten vore att erhålla rätt till något, som möjligen under andra förhållanden kunde menligt inverka på kungsådrans fria aflopp. Denna § kan ej tolkas annorlunda än såsom ett undantag från 8 § i samma lag, som innehåller bestämmelser om kungsådrans bredd. Att det också så tolkats, är säkert, och i enlighet härmed ha flera utslag i Norrland blifvit meddelade. Jag vet dock ej, om de underståts högre rätts pröfning eller om de vunnit prejudikat. Jag kan emellertid ej förstå, hvarför man ej skulle tolka ifrågavarande § på nu uppgifvet sätt. Finner salunda rätten, att öfverbyggnad af kungsådra eller inskränkning af densamma utan skada kan ega rum, så får ju industrien också begagna sig deraf; finnes åter en dylik åtgärd icke kunna ske utan skada för jordbrukaren, bör den ej heller tillåtas. Industrien bör ej hafva rätt att ingripa på jordbrukets rättigheter.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Annerstedt: Jag vill endast med anledning af herr Hasselrots tvekan om tillämpningen af 10 § nämna, att det fins ett mycket lätt sätt att skaffa sig full säkerhet i fråga om 10 §:s tillämplighet äfven med afseende å en ifrågasatt ändring af kungsådra, nemligen att någon, som vill förändra en kungsådra, begär

Ifrågasatt ändring af bestämmelserna om flottled och kungsådra.
(Forts.)

detta, låter hålla syn i öfverensstämmelse med 10 §, ådagalägger dervid, att en ändring i kungsådran kan ske utan någon kränkning af annans enskilda rätt samt, om underrätten ej skulle medgifva byggnaden på ett sätt, som blifvit ådagalagdt, att det ej kränker någons rätt, öfverklagar underrättens beslut i högre instans. Det skall då visa sig, om han ej slutligen får rätt i den högsta.

Jag har all anledning tro, att den allmänna uppfattningen är den, att 10 § är tillämplig äfven med afseende på 8 §.

Herr Svedelius: Af hvad som nu senast yttrats ha vi funnit, att herrar jurister hafva olika uppfattning om tolkningen af den ifrågavarande lagen. Äfven af gammal erfarenhet har jag kommit till samma uppfattning om olika tolkning från juristernas sida. Hvad som är rätt kan jag för min del ej tilltro mig att bedöma. Men redan det, att en olika tolkning kan ifrågakomma, synes vara tillräckligt skäl för att en skrivelse bör aflätas, för att åtminstone lagen måtte bli tydligare och bestämdare. Jag vet fall, då nu omnämnda §§ varit tillämpade, emedan strandegarne velat begagna sin tredjedel af vattnet för att bygga dam och taga vara på detta vatten, och på den grund har syn måst hållas för att utröna, om uppämning skulle åstadkommas, oafsedt om någon dam eller byggnad i kungsådran uppfördes. Å andra sidan vet jag fall, men det var kanske före den sista lagens utfärdande och jag minnes ej säkert, huru den gamla lagen lydde, då — såsom när dammen öfver Dalelfven vid Domnarfvet byggdes — kungsådran blifvit öfverbyggd. Detta kunde dock ej gå till på vanligt sätt, utan der blefvo särskilda åtgärder vidtagna, och Kongl. Maj:ts tillstånd förvärfvades, sedan ombud från olika myndigheter förordnats att närvara vid synen. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen t. ex. förordnade ombud att närvara. Men detta var ett alldeles exceptionellt fall, och det var åtskilliga år sedan dess. Denna bestämmelse om att kungsådran skall uttagas af $\frac{1}{3}$ af vattnets bredd, der det djupast är, kan ha till följd ej blott hvad som motionären framhållit, att det kan vara $\frac{1}{2}$ af vattnet som bortgår vid lågt vattenstånd, utan det kan vara nära nog allt vattnet, eller åtminstone en mycket stor del deraf, som framrinner i kungsådran när sektionen är sådan, att det är långgrundt åt stränderna och en djup fåra i midten. Vid lågt vattenstånd blir då mycket litet vatten kvar på sidorna, och mesta vattnet rinner i midten, hvilken då betraktas som kungsådra. I alla händelser uppstå lätt tvistigheter. Jordegarne ha många gånger nästan utan praktiska skäl, endast med åberopande af lagens ordalydelse, protesterat mot ändring i vattendraget, på grund af det allmänna laga andel i vattnet. Den erfarenhet jag kommit till gifver mig fullt skäl att anse, att en närmare utredning behöfs, och jag vidhåller därför mitt yrkande.

Herr de Laval: Ehuru jag i det mesta är förekommen af näst föregående talare, vill jag ändå, eftersom jag fått ordet, ut-

tala mig i frågan. Jag blef uppkallad af lagutskottets ordförande, då han gaf anvisning på ett sätt att göra reda och klarhet i saken. Det sättet är, tillåt mig säga det, nått opp det sämsta, ty skall man börja en anläggning med processer, om hvilka man icke vet, när och huru de sluta, då få vi allt vänta på industrierna vid våra forsar här i landet.

Ifrågasatt ändring af bestämmelserna om flottled och kungsådra.
(Forts.)

När man nu talar om kungsådran, så vill jag fästa uppmärksamheten på, att detta vore ett synnerligen gynnsamt tillfälle att få en utredning gjord om huru stor kungsådran verkligen bör vara, och dessutom skadar det icke, att Kongl. Maj:t i sammanhang härmed kommer att tänka på sina kungsådror. Det skulle vara ett ytterst gynnsamt tillfälle för Sverige att få sina finanser ordnade. Ty kronan har i dessa sina tredjedelar i vattnet en så enorm rikedom, att om den blott bär sig någorlunda klokt åt, skall den härmed få sin halfva budget klarerad.

Herr af Burén: Jag kan icke bedöma frågan från juridisk synpunkt, men jag vet, att de nuvarande bestämmelserna hafva förorsakat tvister och processer, som i årtal hafva fortgått, utan att slut på dem kunnat fås. Under sådana omständigheter hemställer jag till denna ärade kammare, om icke vore skäl att bifalla en skrivelse för att få nuvarande bestämmelser ändrade, så att de åtminstone icke framkallade processer, hvilket nu är fallet. Jag anhåller om bifall till reservationen.

Herr Hasselrot: Ofta uppstå olika meningar, när man skall tolka en lagparagraf, och då så i detta fall egt rum, skall jag bedja att till stöd för den tolkning, jag gjort af ifrågavarande 10 §, få anföra ytterligare några ord. Jag hyser nemligen fortfarande den uppfattning, att bestämmelsen i 10 § icke rätteligen kan tillämpas så, att någon del af kungsådran på grund af deri meddelade stadganden kan inskränkas. Jag ber att dervid få fästa uppmärksamheten på den i 10 § stadgade proceduren. Den här föreskrifna undersökningen har för ändamål bland annat att bevara farleder, flottleder och fiske från obehörigt intrång, och det är således en betydande befolkning längs efter vattendragen, hvars rätt skall i detta fall bevaras. Hvad stadgas då i 10 § för procedur för förändring i vattendragets begagnande, som är i fråga? Jo, att det skall lysas i den socken, der den ifrågavarande delen af vattendraget är belägen, och i närgränsande församlingars kyrkor. Det blir således icke kungjort för alla dem, hvilkas rätt i ofvanberörda hänseenden kan vara i fråga. Ty det är ju icke endast de, som bo bredvid eller i närheten af sjelfva vattenfallet, hvilka kunna hafva skada eller olägenhet af detsammas förändring. Vidare står det i 10 §, att »vill någon för vattenverk göra ny eller förändra äldre dam» etc. Redan i denna ingress till paragrafen synes mig antydt, att det är en befintlig vattenrätt, som skall göras gällande, och att det ej kan vara fråga om att skapa en ny sådan eller utvidga en redan befintlig. Det gäller nemligen

Ifrågasatt ändring af bestämmelserna om flottled och kungsådra.
(Forts.)

antingen en gammal dam, som ju i regel finnes på den tredjedel, hvilken är belägen på båda sidor om kungsådran, eller ock är det fråga om en ny dam, men äfven denna i den del af vattendraget, som tillhör enskilda jordegare. Uppdämning får nemligen göras äfven i den del af vattendraget, som tillhör den enskilde, endast under förutsättning, att denna uppämning icke skadar ofvan eller nedan liggande. Detta afser också undersökningen enligt 10 §. och därför behöfver icke proceduren vara någon annan, än som der föreskrifves. Vore det fråga om att vid denna undersökning göra iakttagelser beträffande kungsådran, vare sig i dess helhet eller till någon del, så föreställer jag mig, att bestämmelserna bort vara helt annorlunda. Jag vågar naturligen icke mot lagutskottets ordförande med bestämdhet påstå, att min uppfattning är den rätta, men just hvad herr Svedelius sade, att tveksamhet om bestämmelsen kan förefinnas, synes mig vara ytterligare ett skäl att genom en skrivelse till Kongl. Maj:t få saken utredd och ordnad.

Herr Annerstedt: Jag förmodar, att kammaren icke egentligen är road af några juridiska diskussioner. Jag skall derfor endast med några få ord bemöta ett par af den siste talarens anmärkningar samt tillfoga en liten reflektion.

Hvad först kungsådras inverkan på farled beträffar, är det vid synen ombudet för det allmänna, som ser till, att farled icke inskränkes genom förändring i kungsådra. Hvad inverkan på fisket beträffar, så, om allt går efter beräkning, kommer att för nästa Riksdag föreläggas ett nytt lagförslag om rätt till fiske, der äfven kungsådrans förhållande till fisket behandlas. Saledes kommer den betänklighet, som yttrats, att hänsyn till fisket skulle behörigen inskränka vattnets användning såsom drifkraft, att — om, såsom jag hoppas, nämnda lagförslag blifver af kamrarne välvilligt mottaget — vid nästa riksdag undanröjas. Alltså återstår endast den enskilde jordegaren. Och det vågar jag påstå, att I, mine herrar, mån få till stånd hvilken skrivelse som helst och hvilken lag som helst, så skolen I icke någonsin kunna åstadkomma, att I icke, då fråga blir om att inskränka kungsådra, måsten i lagen bibehålla föreskriften om en syneförrättning, der alla, hvilkas rätt beröres, få tillfälle att utföra sin talan och bevaka sin rätt. Och äfven i den förbättrade lagstiftningen torde det stadgande komma att bibehållas, att ändring i kungsådran icke får vidtagas, förr än det visats, att inskränkning deri icke har någon inverkan på enskild persons rätt. Jag anser mig nemligen kunna utgå derifrån, att I icke viljen åstadkomma en lag, som åsidosätter rättvisans enklaste fordringar, nemligen att man icke för en persons fördel skall ega rätt att träda andras rättigheter för nära, och att följaktligen vattenverksegarne måste finna sig deri, att jordegarnes rättigheter skyddas. Skall detta iakttagas, måste syn alltid föregå. Att, såsom herr de Laval trodde, den nya lagen skulle hjälpa honom att genast utan vidare få anläggva vattenverk, dertill finnes icke någon sannolikhet.

Herr de Laval: Till svar på hvad siste talaren senast ytt-
 rade ber jag att få säga, att man i allmänhet kan bygga så, att
 icke någon uppdämning behöfver ske. Men om det någon gång
 skulle gå derhän, att anläggningen komme att skada jordbrukarne,
 ber jag få framställa den frågan: borde man ej genom expropriation
 få genom utbetalning af några tusen kronor blifva befriad från ett
 »liberum veto»?

Ifrågasatt ändring af bestämmelserna om flotted och kungsådra.
 (Forts.)

Sedan öfverläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i afseende på förevarande utlåtande yrkats, dels att hvad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock, af herr *Benedicks*, att kammaren, med afslag å utskottets hemställan, skulle bifalla den i ämnet väckta motionen.

Härefter gjorde herr talmannen propositioner i enlighet med dessa yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och antogs en omröstningsproposition af följande lydelse:

Den, som bifaller hvad lagutskottet hemställt i sitt utlåtande n:o 37, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, afslås utskottets hemställan och bifalles den i ämnet väckta motionen.

Vid slutet af den häröfver anställda omröstning befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 30;

Nej — 24.

Justerades ett protokollsutdrag för gårdagen och fem protokollsutdrag för denna dag.

Kammaren åtskildes kl. 10,18 e. m.

In fidem

A. von Krusenstjerna.